

STM 1939

De folkliga koralvarianterna på Runö

Av Carl-Allan Moberg

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikkforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

DE FOLKLIGA KORALVARIANTERNA PÅ RUNÖ

AV CARL-ALLAN MOBERG (Uppsala)

Med insamlingen av prov på den folkliga koralstången på Runö i september 1938 smiddes en av de sista¹ och viktigaste länkarna samman i den kedja med uppteckningar av folkliga varianter till kyrkopsalmernas melodier som flitiga och intresserade samlare på detta egenartade område av nordisk bygdekultur bragt tillhopa sedan ett sekel tillbaka. Det må därför vara tillbörligt och värdefullt att först göra en kort överblick över uppteckningsarbetets historia med särskild hänsyn till de svenska samlingarnas uppkomst. Man kan göra detta så mycket hellre som denna forskningsgren egentligen saknar direkta motsvarigheter i kulturländerna utanför Norden² och insamlingsarbetet numera torde i allt väsentligt vara avslutat.

1. INSAMLINGSARBETET

Med folkliga eller parafraserade koraler menar man de protestantiska kyrkovisor, »vilka levat ett egenliv inom församlingen och utvecklats efter primitiv-musikaliska lagar hos särskilt musikbegåvade företrädare för kyrkomenigheten vid sidan av den gällande koral-

¹ Den nitiske och skicklige folkmusikupptecknaren och -kännaren Olof Andersson skriver i ett brev till förf. den 7/2 1933: »Få vi dessa melodier (från Estland), är snart allt, som står att få samlat på en hand; vi ha endast Runö kvar, där möjligen ett 30—40-tal, kanske mindre, står att uppbringa . . .» Estlands-materialet föreligger samlat och förf:s resa till Runö inbragte 41 varianter.

² Prov på »Diminution aus Singlust» äro visserligen bekanta från olika delar av Tyskland (ifråga om folkvisor) och Schünemanns arbete, Das Lied der deutschen Kolonisten in Russland, återger i sin 2:a del också några andliga folkvisor, som i mer eller mindre söndersjungen avfattning bevarats kvar av tyska kolonister i Wolgatrakten, Sydrysland, Sibirien och vid det gamla S:t Petersburg. Detta material skulle alltså kunna jämföras med våra egna uppteckningar från Svenskbykolonin, varom mera nedan. Men inom den europeiska kulturkretsens ha dylika rent folkliga omformningar av koralvisor, därtill de flesta ur officiellt giltiga koralböcker, levat kvar till våra dagar endast i Norden. De utgöra i sin mån ett bevis för den nordiska bygdekulturens oberörda ställning i modern tid.

bokens avfattningar».¹ Dessa melodier avvika ibland högst väsentligt från de tryckta källor, ur vilka de en gång hämtats: i många fall kan man endast med största möda, ja understundom icke alls, identifiera originalvisan. Man kan i sådana fall fastslå resultaten av en folklig kompositionsverksamhet, de må nu härröra från någon enstaka, auktoritativ musikpersonlighet i menighetens egen mitt eller utgöra summan av en ombildningsprocess, om vars olika stationer och lagar vi alltjämt äga blott obetydlig kännedom. En systematisk genomforskning av koralvarianterna på grundval av det icke obetydliga material vi nu äga skulle sannolikt ge värdefulla upplysningar om dessa lagar liksom om de nordiska folkens musikaliska begåvning och psyke.

Även ifråga om koralvarianter är det romantikens entusiastiska folkminnesupptecknare vi ha att tacka för de äldsta proven på denna egendomliga sångart, åtminstone i någon större omfattning. Dock saknas ej alldeles äldre källor, som t. o. m. återge någon enstaka parafraserad koral i notskrift.² Vi skulle kanske i detta sammanhang gå in på frågan om varianternas ålder, en utomordentligt viktig detalj i en undersökning som denna, men föras då ut på så många och långa sidovägar, att en diskussion i det fallet lämpligen bör anstå till en sammanfattande behandling av hela materialet.

Naturligtvis betydde det allmänna intresset hos romantikerna för folklig kultur mycket för uppteckningsarbetets bedrivande, men vad koralvarianterna beträffar spelade praktisk-musikaliska och kyrkliga synpunkter kanske ändå huvudrollen. Ätminstone låg saken så till för såväl Ludvig M. Lindeman i Norge som Evald Tang Kristensen i Danmark — för att nämna två av de betydelsefullaste figurerna i detta forskningsverk under romantisk epok. Lindeman grämde sig över de välmenande men skadliga och opsykologiska strävandena att höja den norska församlingssångens nivå genom att rensa ut de av allmogen älskade melodierna och komma med nya som den ej

¹ Jfr min uppsats i *Vår hembygd*, utg. av J. Sahlgren, N. Ahnlund m. fl., Sthlm 1935, s. 127.

² I Linköpings stifts- och läroverksbibliotek förvaras (bland »diverse handskr. noter», »Skön konst, Musik», gammalt nr 329) en koralbok i tvärkvarter i skinnband, som utgör en avskrift av någon 1700-talskoralbok, antagligen från sista slutet av århundradet. Däri återfinnes nr 380 (i Koralpsalmboken 1697, Medan man lefwer i werlden säll), d. v. s. dess senare hälft, »som den i en del Församlingar sjunges», prydd med några genomgångstoner, en ledton till näst sista perioden, en agogisk förlängning av näst sista kadensen o. dyl., alltsammans företeelser som vi återfinna i de folkliga varianterna, ehuru vida talrikare och mera utpräglade.

kände. Han begärde sitt resestipendium för att genom utforskning av den folkliga psalmsången »virke til Psalmesangens Forbedring»¹ och citerar åldringars bön till honom »at faae de gamle Toner igjen; thi nu er det saa uhyggeligt at gaae i Kirken, da vi ikke længere kunne syngede med».² Omkring 20 år senare ställdes en ung dansk lärare, Evald Tang Kristensen, den senare så ryktbare folkminnes-samlaren, inför oanade svårigheter, då han 1866 skulle tillträda sin tjänst i Gjellerups socken, på grund av den egendomliga menighets-sången i kyrkan, som han helt enkelt icke förstod sig på.³ Strävan efter att komma tillrätta därmed genom att teckna upp och lära sig melodierna blev i viss mån impulsen till ett helt livs insamlingsarbete, där förvisso samlingarna av koralvarianter intaga en kvantitativt ytterst blygsam plats⁴

Den psalmtextliga grundvalen för de nordiska koralvarianterna är emellertid rätt väsentligt olika i de skilda nordiska länderna, vilket i sin tur dragit med sig följderna av musikalisk art. Sålunda synes det pietistiska inslaget spela en vida mera framträdande roll i den dansk-norska och finska psalmsången än i Sverige och de gamla svenska bygderna i Estland, varest de folkliga fromhetsrörelserna äro påfallande svaga inom variantmaterialet. Det förefaller, som de i Sverige i viss mån diskriminerats och deras psalmskatter tvingats att leva vid sidan av den officiella sångboken i st. f. att insmältas däri. Endast utefter kusten av Bottniska viken, alltså synbarligen under direkt inflytande från Finland, ha rester bevarats av pietistiska inslag.

¹ Jfr Lindemans Indberetning (över uppteckningsresans resultat), i Norske Universitets- og Skole-Annaler, anden Række, femte Bind, 4 Hefte (Kristiania 1850), s. 481.

² A. a., s. 482. — Om allmogens sångsätt meddelas där upplysningar, som vi återkomma till.

³ E. Tang Kristensen, *Minder og oplevelser* (4 bd, 1923—28), bd II, s. 43. Han skriver där bl. a.: »Kirkesangen brød mig ogsaa forkrækkelig. Menigheden regnede aldeles ikke min Sang og vilde slet ikke rette sig efter mig, de sang stadig paa deres Vis, og jeg kunde mærke, at der aldrig vilde ske nogen Forandring i dette. Jeg maatte da se at rette mig efter Menigheden og faa dens Toner lært, saa at jeg kunde syngede dem . . . Da jeg nu begyndte at syngede, som Kirkegængerne ønskede det, var de tilfredse . . . s. 45: Hos Lærer Poulsen i Bording laante jeg en Del Optegnelser af Salmemelodier, som en Bording-Præst havde optegnet, og de var mig til stor Nytte, skjøndt ikke dog saa stor, som jeg havde ventet, da det viste sig, at man sang lidt anderledes i Gjellerup . . .»

⁴ E. T. Kristensens egne uppteckningar, d. v. s. enbart hans »Dagböcker», innehålla sammanlagt 335 häften om 10,523 blad. (Jfr om hans saml.: sammanfattningen i Danmarks Gamle Folkeviser, elvte del, h. 1, s. XII, København 1935.)

Utgångsläget var ungefär detsamma i hela Norden. För Danmark-Norges vidkommande spelade Thomas Kingos s. k. Graduale av 1699¹ ungefär samma roll som vår egen Koralspsalmbok (Kpsb.) 1697 för Sverige-Finland. Bägges musikaliska karaktär är visserligen utpräglat dansmusikalisk² men dock i sin hållning åtskilligt måttfullare än t. ex. Kingos Aandelige Siunge-Koor (1674, 1681)³ eller den pietistiska melodiken i Freylinghausens sångbok från 1704, som satt sin signatur på musiken till E. Pontoppidans psalmbok, 1740. Sistnämnda, icke officiella, verk fick stor betydelse på grund av sina talrika psalmer av biskop H. A. Brorson (d. 1764). Som led i reaktionen mot pietismen få vi betrakta N. Schiörrings koraler 1783 (till Guldbergs psalmbok) och H. O. Zincks melodiredigering (till 1798 års rationalistiska psalmbok). I Norge ersattes emellertid Zincks verk redan 1838 av O. A. Lindemans bearbetning, som i sin tur fick vika för L. M. Lindemans 1877. Man bör uppmärksamma, att de bägge Lindemanböckerna i Norge fingo användas sida vid sida, den förra i församlingar som begagnade Kingos eller Guldbergs psalmböcker, den senare till Landstads texter. Tillåten var jämväl melodiboken till psalmer av den kände lekmanpredikanten Hans Nielsen Hauge (d. 1824). En samtida uppgift⁴ från rikets biskopar visade, att (omkr. 1877) Landstads psalmbok användes i 598, Guldbergs i 161, Hagues i 98 och Kingos i 83 menigheter. Vi böra också erinra om, att Pontoppidans psalmbok spelat sin roll, eftersom ej mindre än nära 300 koralvarianter hänföra sig till Brorson-psalmer.⁵ En annan dansk samling av vikt för norsk andlig sång var den 1726 i Köpenhamn utgivna »En ny og fuldkommen Psalmebog inholdendes 1,010 psalmer . . .», därför också på norsk landsbygd kallad »Fullkomaboka» eller »1010-boki». Den är i varje fall företrädd i de norska variantsamlingarna.⁶ — I Danmark fastslogs den officiella traditionen visserligen genom A. P. Berggreens (d. 1880) koralbok av 1853 (med tillägg 1856), som alltför är giltig, men vid sidan härav levde t. ex. Kingopsalmerna kvar ute bland den danska allmogen. De sjungas än i dag på Färöarna och åtminstone inom sekten »De stærke Jyder» (nordväst om Vejle) och på den sydfynska ön Avernakö.⁷ Huru föga Berggreens avfattningar förmådde tränga sig genom mot allmogens kompakta motstånd vittnar ovan anförda citat ur Tang Kristensens

¹ Jfr Thomas Laubs Musik og Kirke, Kbh. 1920, s. 124 f., O. M. Sandvik, Norsk koralhistorie, Oslo 1930, s. 14 f. — Laubs inställning till Kingo är konstnärligt temperamentsfull men ohistorisk.

² Jfr vad jag anförde om Kpsb. 1697 i Musikalisk kommentar till Runius' saml. skrifter, Sv. Vitt.samf. XVII, bd 3.

³ Facsimileuppl. på Levin & Munksgaard, Kbh. 1931. Jfr min Kyrkomusikens historia, 1932, s. 427.

⁴ Cit. av Sandvik, a. a., s. 91.

⁵ Catharinus Elling, Vore religiøse folketoner (Skr. utg. av Det Norske Vidensk.-Akad. II, hist. filos. Kl., 1927, nr 7), s. 8.

⁶ O. M. Sandvik i Norske Bygder, II, Vest-Agder 1, s. 158, A. Bjørndal i samma verk, bd IV, Sogn, s. 164.

⁷ Arkivar H. Grüner-Nielsen i brev till förf. d. 1/5 1930.

Minder og oplevelser vältaligt nog. — Som vi veta från vår egen koralhistoria lågo förhållandena något annorlunda till i Sverige. Pietismen visade givetvis även hos oss sin starka makt över sinnena: Kingos Siunge-Koor utkom redan 1689 i svensk översättning och de berömda pietistiska sångsamlingarna »Mose och Lambsens wisor» (1717) och »Sions Sanger» (1743) fingo en utomordentlig spridning över hela det svenska väldet.¹ Den senare översattes till finska 1790 under titeln »Sionin virret», medan den spridda samlingen av Ignatius, »Hallulisten sielun hengelliset laulut» (Långtande själers andliga visor, 1788) upptog några nummer ur bägge jämte skillingtrycksvisor. Men 1695 års psalmbok med tillhörande melodier kvarstod i Sverige oföränderligt i bruk ända in på 1800-talet och den efterträdande Wallinska psalmboken med Haeffners melodidel behärskade den därpå följande hundraårsperioden. Medan de finska koralvarianterna i stor utsträckning uppvisa texter ur nyssnämnda pietistiska samlingar, trots den officiella psalmboken, som omarbetades 1886 och fick sin melodibilaga i Richard Faltins redigering, 1888, så ha de gamla svensk-estniska bygderna däremot förhållit sig avvisande mot dessa texter (och melodier). I varje fall äro de psalmböcker som utgavos från Reval närmast byggda på 1695 års psalmbok, åtminstone de upplagor, 1742 och 1769, som alltför förekomma hos de svenska församlingarna, och ofta återopas av sångarna själva vid uppteckningsarbetet.

Uptagningarna av koralvarianter visa, att de pietistiska rörelserna jämte sina egna samlingar av uppbyggelsesånger också använde kyrkans psalm- och koralböcker. I Norge sjöng man lika gärna ur Guldberg-Schiörrings verk som ur andra samlingar,² i Finland voro många av pietismens banbrytare präster, t. ex. kyrkoherden i Töfsala, Elias Lagus (d. 1819), som utgav Sionin virret, kyrkoherden i Bjørnbo Gustaf Rancken m. fl. Den officiella psalmboken fann i deras kretsar vidsträckt användning och även i Sverige var förhållandet till en början likartat.³ Sången hade överhuvud stor betydelse inom väckelserörelsen, ehuru denna eljest ställde sig tveksam inför, ibland fientlig emot, sysselsättning med musik. Denna musikfiendskap gällde också allmogens gamla profansånger och instrumentalstycken⁴ och hotade

¹ Jfr E. Liedgren, Svensk psalm och andlig visa, 1926, s. 367.

² O. M. Sandvik i Norske Bygder, II, s. 158: nogen bestemt salmebok synes ikke nogenstems å ha hatt avgjørende innflydelse. — Dens. i bd III, s. 153: den religiøse interesse var ikke antikirkelig. — Bjørndal i bd IV, s. 164: nokor viss tekst- eller melodibok tykkjest ikkje hava havt noko markande yvertak.

³ Liedgren, a. a., s. 367.

⁴ Elling citerar i Norske Bygder, I, s. 115, ur Skars bok om väckelsen i Seterdalsbygden (I, s. 32): »Fela maatte aldri vera i Huset. Um der var Fele og du aldri bruka henne — det var plent som der hekk ein Djevel paa Veggen. Viser og gammalt maatte ingen dragast me, — det var dette Bil, Kjæmpevisorne kom burt i Sætesdal.» Bjørndal skriver (a. a. IV, 159): I den gudelege vekkjingstidi i 1860

att alldeles utsläcka den folkliga musiktraditionen. Den redan i tidigare pietism förefintliga misstänksamheten mot kyrkan¹ stegrades inom de nyare rörelserna på 1800-talet i Sverige på ett sätt, som tog sig rent av skrämmande drastiska uttryck och innefattade en regelrätt bojkott mot Wallin-Haeffners psalmkoralverk.² Något sådant synes ha varit okänt i de övriga skandinaviska länderna och torde bero på osmidigheten i den svenska psalmboksrevisionen och de uniformistiska koralbokssträvandena. I varje fall visar det sig vid en överblick av de folkliga koralvarianterna, att dessa i Sverige och Svenskestland nästan uteslutande äro bundna vid kyrkans officiella psalmtexter, medan i de övriga nordiska länderna föreligger en omväxlingsrikedom, som icke bundits av några textliga hänsyn.

Finland synes först ha uppmärksammat de folkliga koralvarianterna och samtidigt ägnat dem det mest omfattande systematiska upptecknings- och forskningsarbetet. Redan på 1830-talet uppstodo två samlingar av koralvisor från Österbotten,³ i huvudsak identiska men den ena med större bruk av melodiska utsmyckningar och därför viktigare. Eljest utfördes det egentliga insamlingsarbetet först under 1890-talet och den ledande själen var Ilmari Krohn, sedermera professor i musikvetenskap vid Helsingfors universitet, som ägnade sin doktorsavhandling åt detta problem.⁴ Hans är också förtjänsten, att det in-

—70-åri var dette spelet (= psalmodikon av Dillner) mykje nytta i mange av sognebygderne, samstundes som fela vart bannlyst og dømd som »djævelens redskap». — Om väckelsens avoga inställning mot allmogemusik i Sverige, se E. Arbmans tidsbilder från 1800-talet, Allmogemusiken, kyrkan och väckelsen, i Härnösands stifts julbok, Från Ådalar och fjäll, 1932. (Jfr också min inledande art. i Festskriften till firande av Upplands Musikcirkelförbunds 10-årsjubileum, 1939, tr. i Uplands Kulturnämnds Årsbok 1939.) — Stränga pietister i Finland iakttago med ängslan det överdrivna »sjungandet, bedjandet och predikandet», som väckte ovilja t. o. m. utanför deras kretsar. Den av bonden Lustig ledda pietistiska rörelsen 1800—08 inrymde en viss »liturgisk» betydelse t. o. m. åt dansen. Den betydande pietisten Lars Johan Achrén (f. 1811) varnades av sina medbröder för sina »musikaliska griller». Jfr Rosendal-Lilius, Den finska pietismens historia i 19:e årh. I (1796—1835), Uleåborg 1903.

¹ Jfr Liedgren, a. a., s. 352.

² Jfr Mollis-Mellberg, Den svenska psalmboksrevisionens grundtankar, Jakobsstad 1926, och min Kyrkomusikens historia, s. 469.

³ Den ena har utförts av pastor F. O. Durchman och ägts av pastor J. Lagus, välbekant inom den nyare pietismens historia i Finland, den andra av pastor H. Schwartzberg och med ett antal kolorerade melodier till visor ur Sionin virret och Hallullisten sielun.

⁴ Über die Art und Entstehung der geistlichen Volksmelodien in Finland, Helsingfors 1899. — Krohn och (sedermera lektor) N. Nyberg insamlade redan 1890—91 med statsunderstöd över 300 melodier, till vilka slöto sig enstaka sam-

samlade materialet fick sin vederbörliga plats i den stora antologin Suomen kansan sävelmiä, som i sin helhet ordnats efter de principer Krohn uppställt.¹ Strax efter sekelskiftet upptecknade prof. Otto Andersson i Åbo ett antal mycket intressanta koralvarianter på Ormsö, vilka ännu ej publicerats.

I Norge är insamlingen av koralvarianter först och främst bunden vid organisten och psalmtonsättaren Ludvig M. Lindemans namn. Som statsstipendiat insamlade han sommaren 1848 86 melodier till texter ur Kingos Graduale.² Tyvärr dröjde det sedan — ungefär som i Finland — ända in på 1890-talet, innan insamlingsarbetet fortsattes, denna gång av tonsättaren Catharinus Elling³ och lärare Olav Sande (1850—1927) i Sogn. Under de följande årtiondena ha violinisten Arne Björndal och framför allt lektor O. M. Sandvik upptecknat koralmelodier, av vilka tryckta prov återgivits i det stora samlingsverket Norske Bygder (1921—37)⁴ samt i tidskriften Norsk Musikgranskning,⁵ medan det mesta ligger otryckt i universitetsbibliotekets samlingar i Oslo.

Insamlandet av parafraserade danska koraler påbörjades av den

lingar från andra håll och resultaten av nya insamlingsresor, vilka i sin helhet omfattade praktiskt taget hela Finland. Angående dessa resor jfr Krohns redogörelse i bd 1 av Suomen kansan sävelmiä, Hengellisiä sävelmiä, h. 7, förord i tysk översättning, ss. IX—XVI, dat. 1/6 1901.

¹ Suomen kansan sävelmiä, bd 1, omfattar koralvarianter (koraalitoisinnot), varianter till profanmelodier och självständiga andliga melodier, sammanlagt 1000. Koralvisorna äro numrerade efter den Faltinska koralboken, ordnade i meterklasser och efter sin släktskap med originalet.

² »Valdriske Psalmötona aat Kingos Psalmbok ell Kjyrkjibok», 7 nr publicerade i bil. till Lindemans Indberetning 1848, alla tryckta i Ældre og nyere norske Fjeldmelodier (Kristiania 1853—67), dessvärre bearbetade för pianoforte. Dock heter det i en anmärkning: Melodierne leveres uden Tillempninger saaledes som de ere optegnede fra Folkmunden, hvilket ofte er skeet dels efter en mindre nöiagtig Tekst, dels efter et Vers udi Visen; og for Melodiernes Skyld ere derfor ogsaa Ordene . . . benyttede saaledes som de ere foresungne. Dock framgår av Sandviks uttalande i Norsk Musikgranskning 1938, s. 70, att en hel del jämkningar företagits: »han inndeler i takter, fyller ut med pauser, tyder fermatene på forskjellig vis og skifter stadig taktbetegnelse: 2/4, 3/4 o. s. v. . . .» — Mig tillgängligt var tyvärr endast andet binds förste hefte.

³ Ellings uppteckningar ha publicerats i 13 häften Religiøse Folketoner, bearbejdet for Sang og Pianoforte, omfattande 188 nr. Mig tillgängliga voro hh. 1—8, 11, innehållande 137 nr, av vilka dock åtskilliga ej äro koraler. Det dokumentariska värdet av samlingen beror på, huru mycket bearbetaren, även om melodilnjen lämnats intakt, behövt intvinga det rytmiska elementet i sedvanliga takt-schemata.

⁴ I bd II 5 nr, bd III 2 nr och bd IV 1 nr.

⁵ Norsk Musikgranskning, Årsbok 1938, Oslo 1939, 10 koralmelodier.

flitige folkminnessamlaren Evald Tang Kristensen på 1860-talet. Hans samling omfattar ett 60-tal varianter till Kingos Graduale och ett 30-tal till pietistiska texter.¹ 45 av dessa upptecknades av hans kollega J. H. Poulsen i Bording omkring 1867 (enligt uppgift efter därvarande prästs sång), 16 av fru Marie Kristensen, 9 av bokhandlare Kousgaard i Vejle, som skall ha lärt dem i Kristiansfeld, Sönderjylland, i därvarande herrnhutiska sekt, där man sjöng Brorsonpsalmer,² o. s. v. Senare ha tillkommit ytterligare uppteckningar och fonografiska upptagningar. Tack vare frikostigt stöd från Carlsbergfonden kunde Dansk Folkminnesamling så småningom fortsätta Thurens forskning från seklets början över den färöiska folkmusiken: en insamlingsresa verkställdes av arkivarie E. Grüner-Nielsen och organist Waagstein 1927—28 med fonogramupptagningar, vilka också innefatta ett antal koralvarianter till Kingomelodier.³

Senast har det svenska uppteckningsarbetet börjat. Föregångsmannen synes ha varit John Enninger (1844—1908), utgången ur en musikbegåvad skånsk släkt i Kvärlöv, Annelövs socken, kantor och organist i Höör och Munkarp från 1883.⁴ »Tjugo år innan Nils Andersson ännu begynt sitt upptecknings- och insamlingsarbete hade Enninger börjat lägga grunden till den stora samling han vid sin död efterlämnade, och vilken till slut kom att omfatta närmare tvåtusen melodier.» Bland dem märkas också 47 koralvarianter, vilka numera äro tillgängliga i tryck,⁵ återgivna efter Sissela Jöns Tufvesson (f. 1798, 4 nr), efter kantor Larssons i Södervidinge mor i Nyrup (7 nr) m. fl. av en generation, född omkring sekelskiftet 1800. — En annan föregångsman synes O. F. B. Byström ha varit, som under 1880—90-talen utvecklade en livlig verksamhet som koralforskare.⁶ Alltsedan han midsommardagen 1883 lyssnade till menighetens sång i dala-

¹ Även L. M. Lindeman är företrädd bland dessa, Dybe stille stærke milde Guddomsord, Jesu din ihukommelse, Med sorgen og klagen hold maade.

² Enl. benäget meddelande av E. Grüner-Nielsen i brev d. 26/5 1930.

³ Jfr Grüner-Nielsen i Musikhistorisk Arkiv, bd I, h. 2, s. 107, fonogramnummer 131—136. 5 melodier äro återgivna i notskrift. — Waagstein har meddelat några prov i tidskriften Varðin, bd VII, hh. 7—8, ss. 195—202, i uppsatsen Kirkjulögini og hin föroyski kirkjusangurin. Ett prov finnes i Bj. Thorsteinssons uppsats i Nordisk Kultur, bd 25 (Sthlm 1934), s. 150.

⁴ Om hans levnadsomständigheter och violinspel meddelas intressanta detaljer i Svenska Låtar, Skåne, bd II, Sthlm 1938, s. 108 f.

⁵ Sv. L., Skåne, bd II, nr 645—689. — Uppteckningarna bära vittne om en bildad musiker och förefalla trovärdiga, anmärkningarna äro ofta träffande och anteckningarna om varianternas proveniens ganska talrika och värdefulla.

⁶ Jfr Kyrkomusikens historia, s. 503 f., och S. E. Svenssons uppsats om B., denna tidskrift, XVIII, 43.

kyrkor,¹ hade han fattat ett starkt intresse för denna ålderdomliga och, som han menade, gregorianskt färgade sångart. Tyvärr inskränkte sig hans uppteckningsarbete endast till ett ringa fåtal² och han lyckades ej intressera någon annan att fortsätta. — Några få år senare begynte emellertid Ilmari Krohn sin insamling i Finland. De tidigare nämnda pietistiska sångböckerna med finska översättningar av svenska psalmer ledde hans forskningsfärder till rikssvenska bygder, dock ej Dalarne utan kusten från Umeå till Kalix. Krohn upptecknade 1897 omkring 150 melodier från Bjurholm, Vännäs, Älvsby och Kalix.³ En avskrift av materialet (som befinner sig i Finska Litteratursällskapets arkiv i Helsingfors) sändes kort därpå till prof. Adolf Noreen i Uppsala för att införlivas med Landsmålsarkivet.⁴ Men ej heller nu kom en omedelbar aktion till stånd för att rädda de dyrbara rester som till äventyrs funnos i andra delar av Sverige. Först genom Nils Anderssons ingripande blev det en vändning. Sedan nittonhundratalets första år hade hans alltmera omfattande uppteckningsfärder varat, innan han äntligen i Mora 1910 påträffade en representant för den gamla koralsången, därtill en av de förnämligaste som torde ha funnits, Pers Karin Andersdotter i Risa by (d. 1912).⁵ Efter henne återgivas 10 i Svenska Låtar, Dalarna h. 1

¹ Jfr B:s reseberättelse till K. Maj:t (förvarad i Folkmusikkommissionens arkiv). B:s musikföredrag (orgel o. sång) under resan 1893—94 i Dalarna berörde Folkärna, Sundborn, Aspeboda, Stora Tuna, Gagnef, Mockfjärd, Leksand, Rättvik, Mora, Orsa, Skattunges, Ringsjö, Enviken och Svärdsjö.

² I notbilagan till Byströms reseberättelse äro 3 varianter återgivna, 2 till Den signade dag, 1 till Så högt har Gud. I det 1903 tryckta verket Ur medeltidens kyrkosång i Sverige, Norge och Finland, vol. II (Sthlm 1903), meddelar B. 2 »morapsalmer», den ena till Eja mitt hjärta, den andra till Så högt har Gud, tydligen samma variant som i reseberättelsen men här angiven som »upptecknad år 1840 af ing. Ericson, Gefle». Byströms bidrag inskränker sig alltså till blott 4 varianter. — I detta sammanhang må också hänvisas till ett anonymt tryck av Den signade dag (»sådan den sjunges i Mora Församling»), tr. i Sthlm 1910, i allt väsentligt överensstämmande med Byströms avfattning, ehuru rytmiskt-metriskt otillfredsställande behandlad av utgivaren.

³ Jfr Krohns uppsats i Allmän Musiktidning (1928), s. 145 b.

⁴ Samlingen, som skall publiceras i Svenska Landsmål etc. (bd 37), omfattar 98 koralvisor, de flesta med ett par varianter, alla ordnade efter samma principer som Krohns tryckta finska samlingar. Texterna äro företrädesvis hämtade ur Sions Sångar, Rutströms Nya Sions Sångar (4:e uppl. 1822), enstaka ur Kolmodins Dufworöst och rökelsekar, Brinnande Böneoffer, Pilgrimssånger etc.

⁵ Jfr Svenska Låtar, Dalarna I, s. 128. Nils Andersson anför däri, att hans »givna fråga under låtfärderna här i landet hade städse gällt de gamla psalmmelodierna . . .» Jag har svårt för att tro, att han ändå kunnat ägna dem större uppmärksamhet förrän ett gott stycke in på 1900-talet. Enningers samlingar visa dock, att i Anderssons egen hembygd funnos åtskilliga psalmsångare, vilkas pres-

(nr 219—228). Sammanlagt publicerades 37 psalmer i Dalahäftena. — 1909 insändes och överlämnades till den sedermera stiftade Folkmusikkommissionen några koralvarianter från Skåne av klockaren i Näsums socken, Johan Ankarloo (f. 1829; klockare- och organistexamen 1848), vilken ur minnet återgav dem så som han hört dem i sin barndom på 1840-talet.¹

I och med den s. k. Svenskbykolonins ankomst till Sverige 1929 erbjöd sig ett sällsynt tillfälle att göra värdefulla rön inom en svensk folkspilla, som levat isolerad i det sydryska guvernementet Cherson och envist bevarat seder och bruk alltsedan den tid de utflyttat från Dagö.² Från Landsmålsarkivet i Uppsala utsändes fil. kand. Nils Stålberg, som efter gehör upptecknade 36 och med fonograf 24 koralmelodier, åtskilliga av dem sammanfallande. Kort därpå kom från Folkmusikkommissionen Olof Andersson, som efter gehör upptecknade 45 koralmelodier. Texterna äro samtliga hämtade ur 1695 års svenska psalmbok eller densamma närstående verk på 1700-talets Dagö, Reval-psalmböcker i upplagor av 1742 och 1767. Sångerskorna voro Maria Hoas (f. 1855) och den ypperligt musikbegåvade Katarina Utas (f. 1854).³

Genom Svenskby-koralerna fästes uppmärksamheten ytterligare på de gamla svenskbygderna på andra sidan Östersjön, vilkas folkmusikaliska utforskning Otto Andersson redan påbörjat. Sommaren 1931 bereddes Olof Andersson tillfälle att företaga en studiefärd till Estland, där han hade lyckan att samla in ej mindre än ett hundrasex-

tationer omöjligt kunna vara honom obekanta. A:s »givna fråga» torde ha framställts betydligt senare än hans uttryck ger sken av, ett konstaterande som ej vill förringa A:s insats utan snarare ge belägg för, vilken vikt han själv sedermera kom att fästa just vid psalmvarianternas insamling.

¹ I den medföljande P. M. heter det: »I enlighet med kommissionens önskan har jag försökt återgiva några psalmmelodier sådana de efter 'gehör' sjöngos i Näsund och väl på flera ställen under 1830—40-talen. Som min far då var klockare, hörde jag melodierna så ofta, att dessa medsända troget stannat i mitt minne. Jag återgiver dem alldeles så som jag hörde dem, med släp-toner och allt, och anmärker att jag för att undvika (... oläsligt ord) och trioler funnit lämpligt använda $\frac{6}{8}$ takt.»

² Jfr Anton Karlgrens uppsats i Svenska Landsmål, bd 27, Sthlm 1924—29.

³ För Stålberg sjöngo dessutom Anders Hoas och Mari Hoas j:r. Enligt båda upptecknarnas mening kunde ingen jämföras i sångbegåvning med Katarina Utas. Hon var syster till den siste klockaren i Svenskby, Simon Kotz (f. 1862), som ärvde sysslan efter sin farbror, Hendrik K. Dessförinnan hade dennes far, Kristian Kotz, och före honom farfadern, Mats Kotz (egentligen Magnusson men av tyskarna i den ryska grannkolonin kallad Kotz) innehaft sysslan. Mats var med på färden från Dagö 1781.

tiotal varianter, huvudsakligen på Nuckö och Rågöarna.¹ Som en utomordentligt betydelsefull komplettering härav måste betraktas den samling av utskrivna fonogram på 50 koralvisor från Nuckö, upptagna år 1921, som ställdes till Folkmusikkommissionens förfogande av upptecknaren, lektor Kreek i Hapsal (för Eesti Rahvaluule Arhiiv i Tartu). Åtskilliga härröra från samma sångare som Andersson ett decennium senare fick lyssna till, vilket gör en jämförelse ännu värdefullare. Efter Johan Tegelberg (f. 1852) upptogs av Kreek 3 nr, efter Eva Tegelberg (f. 1854) likaledes 3, efter Mats Fagerlund (f. 1839) ej mindre än 24 nr och efter Mats Borman (f. 1837) 9 nr.²

Nästan helt resultatlösa voro däremot Olof Anderssons förnyade resor inom Sverige för att — i samband med komplettering och redigering av Nils Anderssons väldiga material — uppteckna koralvarianter. Vad som vunnits är såväl kvantitativt som kvalitativt mycket anspråkslöst i jämförelse med vad man kunnat hämta ett eller annat årtionde tidigare.³ Föga märkliga äro också de varianter som återfinnas i Carl Christian Ströms notbok i Musikaliska Akademiens samlingar av folkmusik 1878 från Halland.⁴ Svensk musikforskning har förlorat ett dyrbart material av betydelse för vår kunskap om landets folkliga kultur och musikaliska psyke.

Nu återstod endast Runö, den lilla ön i Rigabukten med en gammal, rent svensk befolkning, vars seder och bruk och materiella odling undersökts med utomordentlig detaljrikedom och noggrannhet

¹ Från Nuckö härröra 25 nr, sjungna av bl. a. Eva Blees (f. 1863), som hos Kreek bidragit med 3 och här med 4, Lena Vikman (f. 1871) med resp. 4 och 5, från Korkis 4 nr, från Lilla Rågön 12, Stora Rågön 53 nr samt Wormsö 67 nr. 24 sångare och sångerskor sjöngo för Andersson sammanlagt 161 koralvarianter, naturligtvis åtskilliga avseende samma psalm.

² Lektor Kreek fick 1933 i uppdrag att utarbeta en ny, förkortad upplaga av den estländska koralboken, »som släpar med sig en mängd lik i lasten». Alla melodier, som påträffats i folkliga varianter ville han behålla, ty »dem kan man se, att folket har älskat», framhöll pastor Danell i Estland i brev till Olof Andersson.

³ De äro samtliga publicerade i Svenska Låtar, häftet från Småland, Öland och Blekinge, nr 182, häftet Västergötland, nr 227—228, Skåne I, nr 125—129. Därmed ha i Svenska Låtar publicerats sammanlagt 89 koralmelodier.

⁴ Avskriften av de i volymen (sign. handskr. nr 254) ingående 8 koralvisorna har jag att tacka den outtröttligt hjälperede vännen Olof Andersson. Denne har jämväl tillställt mig en avskrift av en variant till psalmen 665, En herrdag i höjden är vorden besluten (enl. Liedgren, a. a., s. 409 efter Nicolovius' uppgift, känd åtminstone från slutet av 1700-t.), varom meddelaren (regementsmusiker S. Köhlström, 1878) har antecknat: »hörd från Carl Henrik Ring 1817 och ur minnet framdragen af Abraham Köhlström d. 4 april 1847 ... ledamot af Hofkapellet, död 1857 d. 10/1.» Jfr dock Norlind-Trobäck, Hovkap:s hist., s. 285.

av Ernst Klein.¹ Olof Anderssons årslånga ansträngningar att rädda något av Runöbornas gamla koralsång kröntes oväntat med framgång, då AB. Radiotjänst i september 1938 utrustade en expedition med upptagningsapparat, som på sin färd till Polen också skulle besöka Runö. Därmed kunde f. f. g. i detta nordiska uppteckningsarbete en, på höjden av tidens teknik stående, förstklassig gramfonupptagning ske, som tillåte en exakt och naturlig återgivning av alla de obestämbara nyanser i föredraget, vilka äga sådan betydelse för vår uppfattning av den tonande materian men aldrig framkomma i enbart notskriften eller den litterära beskrivningen.

2. RUNÖ-KORALERNA

Inspelningen av koralvarianter på Runö ägde rum den 18, 20—22 sept. 1938 på en gramfon med dubbla skivtallrikar² och innefattade också kalibreringston för fixering av tonhöjden vid originalskivornas avspelning.³ 11 personer tjänstgjorde som sångare och 41 koraler upptogs, av vilka emellertid ps. 111 och ps. 130 sjöngos efter samma melodi (som Kpsb. 1697 föreskriver) och 13 utgöra insjungningar av samma eller olika strofer i 6 skilda melodier (ps. 331, vv. 4 och 7, ps. 340, vv. 1 och 3, ps. 354, v. 6, sjungen av två olika personer, ps. 380, vv. 1 och 2, ps. 381, vv. 1, 8 och 12, ps. 399, v. 3, sjungen av två olika personer) och slutligen 3 (ps. 140, 370 och 379) i sitt

¹ Ernst Klein, Runö, Sthlm 1924.

² Ing. J. v. Utfall, Radiotjänst, som medföljde på färden, beskriver apparaturen sålunda. Två stora 12 volts batterier mata vibratorer, som hacka sönder likströmmen till pulserande ström. Denna upptransformeras till 220 volt och matar så gramfonverken, som äro synkronmotorer. Vibratorns tunga är belastad på liknande sätt som en metronom, så att 50 strömstötter i sekunden erhållas. 220 volts strömmen likriktas, göres så åter om till likström men är nu högsänd och får lämna anodspänning till en förstärkare. Mikrofonen omvandlar ljudet till svaga elektriska impulser, som genom förstärkaren bli till kraftiga impulser. Dessa få påverka graverdosor, där de sedan omvandlas till mekaniska svängningar. Det är nälen i graverdosan, som, samtidigt som den skär ut ett långt spiralformat spår i den plana lackskivan, vibrerar i sidled så, att ett ljudspår erhålles. Varje skiva kan graveras c:a 2,5 min. och är sedan omedelbart klar att provspelas.

³ »Vi märkte snart», skriver ing. v. U. »att våra vibratorer tyvärr voro feljusterade till för lågt svängningstal och vi medförde icke instrument för omjustering. Det förelåg sålunda risk för att om skivorna inspelades med detta låga periodtal, man senare icke skulle kunna hitta rätt tonläge vid uppspelningen. Med hjälp av en liten stämpipa, som man skänkte oss på Runö, blåstes en kalibreringston in på skivorna. Pipan fick sedan vid expeditionens hemkomst tjäna som normal och uppspelningshastigheten fick med särskilda anordningar regleras så att fullständig överensstämmelse i svängningstal uppnåddes.»

rytmiskt utjämnade och tonalt traditionella utförande saknade betydelse såsom prov på den folkliga koralsången. Det antal melodier vi här sålunda ha att ägna särskild uppmärksamhet åt från Runö utgör därför 38, företrädande sammanlagt 29 koralvisor ur Kpsb. 1697. I efterföljande tabell har jag medtagit samtliga uppteckningar på Runö, bland dem även ett stycke av nr 147, upptecknat efter gehör, enär vederbörande sängerska ej, trots upprepade försök, förmådde erinra sig melodin fullständigt; vidare anföras namnen på vederbörande exekutörer och grammofonskivans nr i AB. Radiotjänsts arkiv (psalmnumrering här, liksom överallt beträffande detta material, efter Kpsb. 1697, H med nr Haeffners koralbok av 1820):

ps. 12,1	(H 21)	Wår Herre Christ fru Maria Melin	21/9	16 a
92,1	(H 223)	O Gudh thet är min glädie fru Hedvig Vikstrand	18/9	3 b
111,1	(—)	Lofsjunger Herren Gudh fru Maria Melin	»	11 a
118,1	(—)	Esaie Propheten om hände thet så hr Matts Blomkvist	»	9
125,6	(H 62)	Här i werlden war han fattig fru Maria Melin	21/9	16 b
127,3	(H 60)	Thet Himmelska härskap hr Henrik Berensson	18/9	12
129,1	(H 61)	All then ganska Christenhet hr Elias Schönberg	20/9	15
130,1	(H 68)	In dulci jubilo fru Valborg Dreijer	22/9	20
134,4	(H 406)	Simeon tog barnet hr Elias Schönberg	20/9	13 b
140,1	(H 64)	Wälsignat ware Jesu namn fru Maria Melin	21/9	18 a
141,5	(H 70)	Hiertans Jesu glädiekälla fru Katarina Svan	18/9	4 a
145,1	(H 67)	Ett barn är födt i Bethleem fru Maria Melin	21/9	16 b2
147,4	(—)	I Juda land gick han omkring fru Maria Melin	»	—
148,11	(H 97)	Lucas han mände skrifwa fru Valborg Dreijer	22/9	21 b
213,1	(H 165)	Waker up I Christne alle fru Marie Jäger	18/9	7 b
214,6	(H 170)	The ropa o Herre o Herre låt up fru Maria Melin	21/9	18 a
260,10	(—)	Känn ej för wänn så lättelig hr Henrik Berensson	18/9	8 b
272,1	(H 457)	Ach hwad är doch Lifwet här? fru Maria Melin	21/9	18 b

ps. 327,5	(—)	Gudh fogade them vthi ächta hr Arvid Björk	18/9	5 b
328,1	(—)	Wij önske nu vår brudgum hr Elias Schönberg	20/9	14 a
331,4	(—)	Ja, Faders namn, o Gudh! fru Valborg Dreijer	22/9	22 b
331,7	(—)	Jagh flyr til tigh min Fader fru Hedvig Vikstrand	18/9	3 a
337,3	(H 447)	För skeppare och båtsmän hr Henrik Berensson	»	10 b
340,1	(H 53)	Herre Christ wij tigh hr Jacob Malm	»	8 a
340,3	»	Alt godt wij af tigh hafwe fru Valborg Dreijer	22/9	24
341,1	(—)	Tacker Herranom som är fru Maria Melin	21/9	18 c
354,6	(H 424)	En liten fogel han flyger hr Henrik Berensson	18/9	10 a
354,6	»	En liten fogel han flyger hr Elias Schönberg	20/9	13 a
365,1	(H 421)	Dagen ifrån oss skrider fru Katarina Svan	18/9	11 b
367,6	(H 438)	Wij befalle oss i Jesu wäld hr Elias Schönberg	»	5 a
370,5	(H 440)	Min kläder klädas af fru Maria Melin	»	4 b
379,11	(—)	När tijo slår / tänck wäl fru Valborg Dreijer	22/9	20 b
380,1	(H 173)	Medan man lefwer i werlden fru Valborg Dreijer	»	21 a
380,2	»	När som wij tänckie ther fru Maria Melin	21/9	19
381,1	(H 295)	Hemlig stod iag en morgon hr Kristian Öman	18/9	1
381,12	»	Så lærer menniskior alle hr Kristian Öman	»	1
381,8	»	Dyr tijd, krig och så örlig hr Matts Blomkvist	»	2 a
384,1	(H 195)	Gudi min sak hemställer iagh hr Matts Blomkvist	»	2 b
390,9	(H 489)	Elias på Tabors berg war hr Elias Schönberg	20/9	14 b
399,3	(H 26)	Wäre wänner falla ifrå hr Arvid Björk	18/9	6
399,3	»	Wäre wänner falla ifrå fru Valborg Dreijer	22/9	23 a
403,4	(—)	I gången nu in I alle Gudz fru Valborg Dreijer	»	22 a

Innan vi i det följande träda detta melodimaterial närmare, torde det vara lämpligt att något litet skärskåda bakgrunden till denna folkliga koralång på Runö. Vad texterna beträffar så synas dessa *uteslutande* ha hämtats ur de officiella psalmböckerna, i varje fall äro samtliga våra texter att finna i 1695 års svenska psalmbok. Den främste bäraren av musiktraditionerna på ön, skomakaren, spelmannen och finmekanikern Elias Schönberg (f. 1861), ägde ett exemplar av denna bok i en upplaga, tryckt (på Finska Litteratur-Sällskapets tryckeri) i Helsingfors 1854, och sådana psalmböcker funnos naturligtvis kvar i alla äldre hem. Om även pietistiska sångsamlingar använts vet jag ej, men detta är möjligt, ehuru de av allt att döma ej på länge haft aktualitet. Schönberg ägde en notbok som han själv ifyllt med prydlig notskrift, vari förekomma enstämmiga sånger ur Sions Toner, Pilgrimssånger, Frälsningssoldatens strängaspel etc., d. v. s. den frireligiösa repertoaren¹ från 1870—80-talen, som inföllo just i Schönbergs ungdom. Han berättade, att då för tiden klockaren var försångare (»när han öppnat sin mun så grepo alla in»). Någon orgel fanns ej ännu och klockaren, som kunde hela koralboken utan till, ledde sången. Huruvida dessa äldre klockare alla varit notkunniga och förmått sjunga efter koralbokens melodiuppteckningar är ovisst.²

Upplagorna av 1695 års psalmbok med tillhörande melodier användes långt in på 1900-talet, då Haeffners koralbok i samband med anskaffningen av en orgel till kyrkan bröt den gamla traditionslinjen på detta område. Om nu Schönberg och andra musikaliska Runöbor någonsin reflekterat närmare över den påtagliga skillnaden mellan deras egen nedärvda koralång och den nyinförda Haeffnerska, så kan ju dessa skiljaktigheter ej ha förvänat dem. Den nya koralboken var väl förmodligen efter deras mening någonting helt annat än den äldre! Men att melodierna *även* i denna gamla koralbok i själva verket föga eller icke alls stämde överens med dem Runöborna trodde sig sjunga därur, något sådant skulle de väl knappast ha trott. Upp-teckningsarbetet på Runö bestämdes sålunda (liksom med visshet på motsvarande sätt skett på många andra håll) av den uppfattningen hos invånarna på ön, att det gällde insamlingen av de traditionella

¹ Jfr Kyrkomusikens historia (Uppsala 1932), s. 470.

² Notkunnigt folk måste det dock ha funnits på ön i Schönbergs ungdom. Han berättade nämligen, att han då medverkat i 1:a violinstämman i en liten ensemble på tre violiner, mandolin och gitarr. Repertoaren framgår av en hos honom bevarad stämman med Volkslieder-Quadrille av Thümer, varur S. på gamla dagar brukat spela en kvadrilj vid namn Flotte Sönger.

melodierna till texterna i 1695 års psalmbok, vilka i senare tid blivit ersatta med andra psalmer med nya eller åtminstone grundligt omarbetade melodier.

Huru nu denna äldre sång egentligen varit beskaffad, visste man ej så noga. Rytmskt var den på något sätt friare; men det saknades ej insikt om, att denna friare form sammanhängde huvudsakligen med själva textens egen beskaffenhet och samordning med melodin. Sålunda förklarade fru Melin, att man ej brukat sjunga koralerna med prydnader utan »släta och rena», men i den gamla psalmboken förekom ofta, att ord och melodi ej stämde riktigt väl överens; därför måste man skjuta in toner här och var.

Psalmer sjöngos icke bara i kyrkan utan i stor utsträckning under arbete och vila utomhus och i hemmen. För en generation tillbaka var husandakten allmänt iakttagen; man begynte i adventstiden och följde troget kyrkoåret i anslutning till de gamla bönböckerna. Före måltiden läste alla högt bönen »Allas ögon lita till dig», efter måltiden sjöngs en psalm, vanligen »Krist, vi dig nu prise» (ps. 340) eller »Tacker Herranom som är ganska blider» (ps. 341). Om psalmen 147, vars fullständiga melodi fru Melin förgäves sökte erinra sig, berättade hon, att man brukade sjunga den bitvis, söndag efter söndag i fastan, efter måltiden. Nr 379, närmast vers 11, »När tio slår tänk väl på Gud», användes än i dag efter slutat arbete på kvällen. Fru Valborg Dreijer berättade, att i hennes hem (hos Thomas Isaksson, död 1910) var det regelbunden husandakt på söndagsmorgonen och i samband med middagsmålet. Hos Melins brukade hemfolket sitta och sjunga psalmer på lördagsaftonen och söndagsmorgonen. Bägge dessa kvinnor hade lärt psalmsången av sina fäder, fru Dreijer var gift med en son till gamle kantor D. (död 1926), fru Melins far hade på sin tid utfört en rad åldriga sånger för musikdir. Assar vid dennes besök på Runö.

Särskilt under likvakan, natten mot söndagen, sjöngos många psalmer. Man brukade hålla på med psalmsång ända till 4—5-tiden på natten, varefter man sov till begravningen på morgonen. Det var mest kvinnor som deltog i likvakan och psalmerna voro valfria men naturligtvis företrädesvis döds- och begravningssånger som t. ex. »Ack döden haver hädanryckt» (ps. 331), »Våra vänner falla ifrå» (ps. 399), m. fl. På domssöndagen brukade fru Dreijers far alltid sjunga »I gången nu in I alle Guds barn» (ps. 403). Under segling (men inte vid fiske!) sjöng man också gärna ur medhavda sångböcker. Man kan anta, att v. 3 av ps. 337 passade väl sådana tillfällen: »För skeppare och båtsmän är bästa råd / förtro sig uti Guds heliga nåd.»

Den gamla koraltraditionen på Runö är emellertid stadd i rask upplösning. Schönberg själv är i det närmaste blind och har ingen möjlighet att genom läsning friska upp sitt minne. Man stod därför inför den tragiska situationen att tvingas nöja sig med endast sex sånger av en man, som alltså kunde större delen av koralbokens melodier utantill men glömt texterna. Någon tid till deras inlärande gavs ej heller.¹ Med fru Melin förhöll det sig ungefär tvärtom: hon hade tillräckligt goda ögon att läsa i sin psalmbok texterna, medan däremot minnet för de gamla melodiformerna oftast svek henne: hon — liksom nästan alla de yngre — blandade lätt samman de äldre avfattningarna med de »nya» Haeffnerska, vilka utfördes alldeles »släta», utan någon utsmyckning eller tonal förändring.²

Det anförda må vara tillfyllest för att visa oss, att de väsentliga betingelserna för en fri utbildning av koralmelodierna efter primitiv-musikaliska linjer funnits: inga musikinstrument ingrepp reglerande i sångpraxis³ och inga kyrklig-liturgiska band hämmade de hos hela menigheten levande koralvisornas organiska växt. Allt utfördes enstämmigt, liksom då det gäller dansmusiken på ön, något som uttryckligt och bestämt intygades av Schönberg.⁴ — Om sättet att sjunga är svårt att uttala sig. Säkert är, att intet skiljer de nuvarande Runöbornas psalmsång från en svensk församlings, vilken som helst. De följde — i likhet med alla natursångare i det nutida bildade Europa — närmast den »mediocritas»-norm med ringa luftuppbåd och stämläpparna ställda ungefär som vid tal, som en gång den gregorianska sångteorin betraktade såsom idealet för latinskt måttfull stämton.⁵ Sedan är det en annan sak, om detta sångsätt också gällt i äldre tid. — Från Runö ha vi ett värdefullt vittnesbörd i dr F. J. Ekmans »Beskrifning om Runö i Liffland», vari denne såsom f. d.

¹ Nr 6 i vår melodibilaga, ps. 129, bär även i fonogrammet (och dess utskrivning) spåren efter nödtvungna memoreringar, enär Schönberg delvis glömt texten. Jfr också nr 23 (ps. 367)!

² Sålunda utfördes ps. 140 efter H 64:s utjämnade skick, ps. 214 efter H 170 och ps. 370 efter H 440, visserligen med tonala varianter av visst intresse i sistnämnda fall men i övrigt efter den officiella avfattningen, sålunda utan glidtoner etc. som eljest.

³ Endast psalmodikon var enligt Schönbergs uppgift tidigare i bruk vid psalm-sång.

⁴ Schönberg brukade spela tillsammans med Berensson på bröllop och andra festligheter. Bröllopslåtarna spelades också av många spelmän på en gång men alltid enstämmigt, såsom allting annat. Flerstämmigt gehörsspel brukas ej, ty de andra spelmännen voro ej så kunniga »att svänga tonerna».

⁵ Jfr P. Marquardt, *Der Gesang und seine Erscheinungsformen im Mittelalter* (Diss. Berlin 1936).

prästmän på ön uttalar sig synnerligen hårt om menighetssången (och f. ö. inte bara den!): »Denna sång — om man kan kalla det så, när ett par hundra sträfvor halsar förena sig uti ett gällt, monotont skrän — består i uthållande, långsamma toner . . . Karlarna sjunga på samma sätt som qvinnorna, men, emedan deras bas är låg, åstadkommer den icke en till så hög grad öra och hjerta genomskärande disharmoni, som qvinnornas gälla, men likväl sträfvor och skärande diskant, hvilken öfverröstar karlarnes förenade stämmor och håller ut så långt som möjligt, tills andedräkten tyckes dem förgå under kadansens längd, hvarefter likväl genast, utan den ringaste paus, följande strof påbörjas.»¹

Det kan vara av intresse att sammanställa detta oförstående omdöme om koralssången på Runö med några andra, gällande andra delar av Norden. För Tang Kristensen i Dannark synas svårigheterna att komma till rätta med församlingssången i Gjellerup närmast ha gällt »stavelseindelningen», som var en helt annan än hos Berggreen.² Däremot uttalar han sig ej om det klangliga resultatet. Om menighetens vokala medverkan i en gudstjänst på Vaagö på Färöarna år 1828 yttrar sig Kiel-advokaten och fågelforskaren C. J. Graba sålunda: »Die Kirche war sehr besetzt, der Gesang aber das fürchterlichste, was mir in meinem Leben vorgekommen ist; jeder schreit den ersten besten Ton, der ihm in die Kehle fährt, heraus; der Küster singt vor . . .»³ Det allra intressantaste omdömet kommer emellertid från Lindeman, som i sitt ovan citerade arbete erinrar om, att man i Norge med ett visst sken av rätt bedömt den gamla psalmsången hårt på grund av dess rent yttre framträdande, »jeg mener den Maade, paa hvilken de foredrages, en Syngemaade med *Næse- og Ganelyd* . . .»⁴

Åtminstone det sist anförda citatet kunde kanske tolkas som ett tecken på, att en äldre, naturalistisk teknik med pressat stämläge och nasalklang verkligen lämnat sina spår i nordisk allmogesång in på 1800-talet. Vad som med säkerhet framgår är emellertid enbart, att menighetssången på ovana åhörare verkade högeligen disharmonisk och förvirrad, både därför att visorna ej nämnvärt erinrade om de officiella och emedan samstämmigheten i utförandet tydligtvis ej

¹ F. J. Ekman, Beskrifning om Runö i Liffland. Tavastehus 1847, 174 f.

² Mot Berggreens »stavelseindelning», som var »aldeles ravgal», hävdar Tang Kristensen riktigheten i menighetens sångsätt men med en musiktekniskt så otillfredsställande exemplifiering, att man svårligen rätt fattar, vad han egentligen menar.

³ Cit. av H. Grüner-Nielsen i hans uppsats om Nyindsamling af faerösk folke-musik, Musikhistorisk Arkiv, bd I, h. 2, s. 140.

⁴ Lindemans Indberetning etc., s. 482.

varit och ej heller gärna kan ha varit den bästa, då varianterna delvis tillhöra improvisationen. Detta sammanhänger givetvis med deras utbildning under den fortgående »söndersjungning» av koralbokens melodier, som måste bli följden, då de lämnats utan stödet av en skriftlig tradition och en med densamma förtrogen organist, kantor eller klockare. På Runö måste detta ha varit fallet i högre grad än annorstädes på grund av öns isolerade läge och fattigdom.¹ Men även på de flesta andra håll i Norden var klockaren-kantorn i äldre tid vanligast utgången ur allmogens egna led, uppfostrad med dess vanor och förtrogen med dess livsföring; han blev sålunda också bäraren av en så småningom utbildad lokaltradition i st. f. representanten för kyrkans officiella koralboksavfattning, därest han överhuvud var så pass duglig musikpersonlighet, att han förmådde göra sig gällande. Eljest tog, som erfarenheten visat, någon bland församlingens musik- och röstbegåvade ledningen.

I själva verket höra de folkliga koralvarianterna intimt samman med framträdandet inom församlingen av dylika, genom sin musikbegåvning självskrivna, ledare, de må nu ha varit i kyrkans officiella tjänst eller ej. Nordisk musikforskning känner ett flertal² och på

¹ Om klockaren på Ekmans tid (1840-talet) skriver denne (a. a., s. 176): Icke ens Klockaren, af hvilken man med skäl kunde fordra sinne för musikalisk harmonie, är ifrån denna allmänna oförmögenhet undantagen; ty han svarar alldrig i samma tonart . . . men alltid äfven i en högre, samt ovillkorligen alltid i moll, om och presten messat i dur . . . Ur protokollet över en kyrkovisitation på Runö d. 28/7 1840 hämta vi följande frågor till församlingen och dennas svar: Huru Kantorn heter och huru länge i tjenst? — Ulrik Ullis, 12 år i tjenst. — Om han är skicklig uti sin tjenst och känner Kyrkomelodierna? — Han är väl föröfrigt skicklig, dock sjunger han icke melodierna riktigt. — Av samma protokoll framgår, att klockarens lön utgick med »2 Külmit Hirsborn ifrån hvart Gesinde», vilket av Ekman beräknas utgöra 3 tunnor 18 kappar råg. Som klockringare uppbar han ingen lön, ej heller fick han några sportler för övrigt.

² Sålunda berättar O. M. Sandvik om en fru Karoline Thorbjörnsrud (f. 1852) i Sörum, som var en minnesgod representant för folklig koralssång. Hon hade lärt sig sina melodier av sin far (d. 1886) och mor. Modern hade i sin tur övertagit dem från sin far, som i många år varit prästens medhjälpare och lett sången i kyrkan den tid det ej fanns orgel. I sin tur synes denne ha varit elev till den gamle Anders skolemester i slutet av 1700-talet. (Norske Bygder, III: Romeriket, ss. 151 ff.) Om en annan dylik musikalisk succession berättar Lindeman (a. a., s. 486): omkring år 1700 levde och verkade i Tang och senare i Slidre en skollärare Halvor Knudsen, vars musikaliska talang alltjämt bevaras i friskt minne i bygden liksom hans koralmelodier göra. De senare ha traderats ända från hans tid i påvisbara släktled inom samma familj av lärare ända till Lindemans uppteckningsresa i trakten. — Nils Andersson berättar i Svenska Låtar (Dalarne, h. 1, s. 128 ff.) om Pers Karin Andersdotter i Mora, som i sin ungdom faktiskt varit den egentliga sångledaren i kyrkan, emedan klockaren tydligen ej varit till belåtenhet. Om

Runö möter oss — som redan nämnts — främst Elias Schönbergs originella, av alla på ön erkända, musikpersonlighet. Det är emellertid klart, att variantbildningen ofta blir beroende av en individuell musikalisk begåvning. Man kan visserligen ej sällan lägga märke till den anmärkningsvärda seghet, varmed även rätt invecklade ombildningar fortplantats inom olika skikt, något som skulle tyda på, att de motsvarat en hel bygds folkmusikaliska instinkter och därmed upphöjts till uttryck för en kollektiv musikalisk smakriktning. Men ännu tydligare framträder dock de större eller mindre variationerna av samma koralvisa inom samma församling, ja rent av hos en och samma sångare. Det är tydligt, att på detta fält liksom i fråga om all annan verkligt levande folkmusik, hava koralvarianterna befunnit sig i en ständigt skiftande utbildningsprocess, där traditionella och individuella krafter i fortlöpande, ömsesidig växling bestämt utformningen.

Så förhåller det sig också med Runömaterialet. Å ena sidan visa varianter som t. ex. ps. 381, v. 1 och v. 12 (sjungna av Kr. Öman) och v. 8, sjungen av M. Blomkvist, ps. 399, v. 3, sjungen av resp. A. Björk och V. Dreijer vid skilda tillfällen, ps. 331, v. 4 resp. v. 7, sjungna av resp. V. Dreijer och H. Vikstrand vid skilda tillfällen, alltför starka likheter för att ej här skulle ha förelegat en i det stora hela fixerad tradition. Å andra sidan framgår av ps. 130 i två insjungningar (M. Melin d. $18/9$ och V. Dreijer d. $22/9$), huru pass stora olikheter i utformning som kan förekomma inom samma församling, kön och generation av sångare, varvid vi dock böra erinra oss, att det rör sig om två skilda psalmtexter. Ännu större skiljaktigheter uppenbara naturligtvis alla koralvisor, om man jämför dem med motsvarande avfattningar från de andra estländska svensköarna, Nuckö, Rågöarna, Wormsö, men vi ha ej här anledning att gå in på sådana jämförelser.

Det nyckfulla och tillfälliga i variantbildningens natur belyses i någon mån också av förhållandet mellan stollen-parets tvenne korresponderande led i de många koraler som följa sedvanlig bar-form. I de flesta fall är repetitionen trofast, låt vara med smärre förändringsläkter Enniger i Skåne jfr ovan, s. 16. — Inom Svenskbykolonin synas medlemmar av familjen Kotz ha spelat en motsvarande musikalisk ledarroll, som går tillbaka ända på utvandringstiden (jfr ovan s. 18, fotnot 3). — Ilmari Krohn uppmärksammar särskilt kyrkvärden A. Vilén från Nykyrka socken invid Nystad i Åbo län såsom en utomordentlig företrädare för den folkliga koralsången i Finland. Liknande storsångare voro på Nuckö Mats Fagerlund och Mats Borman, bägge vid Kreeks upptagningsfärd 1921 över 80 år gamla. Även olika medlemmar av familjen Blees må här nämnas.

ringar, mest av agogisk natur. Men i ps. 12 och ps. 390 (nedan i vår notbilaga nr 1 och 29) iaktta vi starka avvikelser. Sålunda är den inledande perioden i ps. 12 i allt väsentligt upprepad, medan däremot den följande ersättes av ett led ur »abgesang», som även där får användning, ehuru på ett senare stadium än i originalmelodin. I ps. 390 har stollen-delens andra period (med »öppen», dominantisk kadens), som också avslutar abgesang (med »sluten» kadens), i varianten gestaltats gruppmelodiskt rik, med »sluten» kadens, och begagnats formelmässigt, så att den förekommer ej endast två gånger i tvillingstrofen utan jämväl två gånger i abgesang, likväl med så många förändringar, att i varje fall stollendelens karaktär av tvillingstrof ej framträder klart. Just i sådana fall, där formelmässigheten är tydligast, blir variationens tillfällighetskaraktär uppenbarast.

Vad angår de i det följande publicerade koralvisorna från Runö må följande iakttagas: melodierna återgivas i samma ordningsföljd som koralboken 1697. Dock har jag uteslutit mindre märkliga varianter, främst de ovan redan påtalade nr 140, 370 och 379, den ofullständiga nr 147, därjämte även nr 125, 145, 214, den ena avfattningen av nr 331 (v. 4, som på det hela taget överensstämmer med den av H. Vikstrand sjungna v. 7), likaså den av H. Berensson återgivna varianten till ps. 354, v. 6, vilken enligt Schönbergs sakkunniga ut-sago var felaktig; de här publicerade varianterna utgöra alltså sammanlagt 32 nummer.¹ Den svenska texten följer troget Kpsb. 1697 bortsett från, att stavningen moderniserats.

¹ Vad angår notskriften har jag velat följa principen i Svenska Låtar att ange de svävande, i vårt tempererade tonsystem ej inpassbara, tonstegen genom ett kors eller be *ovanför* linjesystemet och vederbörande not. Ett kors över t. ex. c betyder sålunda en ton, som är högre än c men lägre än ciss, ett be över t. ex. h en ton, lägre än h men högre än b. I viss anslutning till Abraham-Hornbostels transkriptionssystem för exotiska melodier har här begagnats *ett* bågformat streck som beteckning för glidning från ungefär den tonhöjd som streckets början anger på linjesystemet till den ton, vartill glidning sker. Vågformade linjer ange svävande och osäker tonhöjd. Punkterade taktstreck skilja olika grupper eller verkliga takter åt, andningstecken ange frasgränser och betyda samtidigt en pausering för andning, som varierar något i olika fall. Då värdet kunnat uppmätas någorlunda exakt, har motsvarande paustecken använts. De åt vänster riktade pilarna utmärka antecipationsföreteelser, ten(uto) ett dröjande på tonerna, som ej kunnat utmärkas genom annan mensurering av tidsvärderna än den med hänsyn till melodins metriska beskaffenhet naturliga och väntade. I några fall har ommensurering tillgripits och den väntade, logiskt korrekta utsatts i små tidsvärden ovanför notsystemet.

Ps. 12 $\text{♩} = \text{M.M. } 84$ Skiv-nr. 16 a **1** $\text{♩} = 80$

tem.
v.1: Vår(a) Her--re Krist kom till Jor(e)dan / Allt som Gud Fa-der ville / Att låta sig döpa av
Sankt Johan / Och all(e) rättviso uppfyl-la / Det sa-li-ga bad han stiftade då / Som vi nu dö-
ten. $\text{♩} = 80$
pel-se kal-la : I vil-ket han oss vil-le två / Bort-ta-ga syn-der alla Genom sin död och pino.
Sjungen av fru Maria Melin-Johansdotter f.1878

Ps. 92 $\text{♩} = \text{M.M. } 84$ Skiv-nr. 3 b **2**

v.1: O Gud det är min glädje / Att du vill höra röst / och att du vill tillstadsja / jag söker hos dig tröst.
Sjungen av fru Hedvig Vikstrand f. 1897

Ps. 111 $\text{♩} = \text{M.M. } 88$ Skiv-nr. 11 a **3** $\text{♩} = 84$

v.1: Lovsjunger Herren Gud / Med psalmers söta ljud: De helige skola lova / Den Allrahe-ligste /
Och glädjas av den gå-va / Som han vill dem be-te / Det är Guds Is-ra-el / Som fägnar Jesum väl.
Sjungen av fru Maria Melin

Ps. 118 $\text{♩} = \text{M.M. } 88$ Skiv-nr. 9 **4**

v.1: E-saj-e pro-fe-te-nom hän-de det så / Att han i An-da-nom Her-ren sit-ta såg /
På en hög tron med myc-ken sken / Hans klä-des-fäll uppfyll-de Temp-let al-len /
 $\text{♩} = 80$
Två Se--ra-fim sto-do ock där up-på / Sex ving-ar han var-de-ra ha--va såg /
Med två be-täck--te de sin an-sik--te(n) ren / Med två skyl-tes föt--ter och ben /
 $\text{♩} = 88$
Och med de två and--ra flu--go de fri / Ro--pan--de till var-and--ra med stort skri:

$\text{♩} = 80$

He-lig är Gud Her--ren Ze---ba---ot / He--lig är Gud Her--ren Ze---ba---ot /
He-lig är Gud Her--ren Ze---ba---ot / He--la Jor-den ha---ver han uppfyllt med gott.
Av det rop skalv bå--de bjälkar och grund / Och huset vart uppfyllt med rök och damm.
Sjungen av Matts Blomkvist f. 1883

Ps. 127 $\text{♩} = \text{M.M. } 80$ Skiv-nr. 12 **5** $\text{♩} = 80$ *accel.* (långt)

v.3: Det Himmelska härskap med hö-ga röst / Be-gyn-te med Ång-e-len sjung--a / De lovade Gud med
glädje och tröst / Så sjung-an-des med en tung--a / Pris vare Gud i höj-de-ne / Frid va-re
ock på jor-de-ne / Människan en god vil-ja / Gud va-re lov för nå-de och frid / Som han oss
sän-de med So-nen här ned / Den al-drig i-från oss skil---ja.
Sjungen av Henrik Berensson f. 1865

Ps. 129 $\text{♩} = \text{M.M. } 40$ Skiv-nr. -15 **6** $\text{♩} = 48$

v.1: All den gans-ka Kris-ten-het / Pri-sar Guds barm-her-tig-het / För hans sto--ra här-lig-het
Det är--(e) nu/spått / skett som spått haver E--sa--i----as. Ga-bri-els ord de ä-ro fullkom(n)e
nu Ei--ja, Ei---ja, E--ne jung---fru ha-ver ett fos---ter fött / Det Gud Fa--der ha---de
jätt i for--dom tid. Nu är fräl--sen en Fräl--ser-man, en Fräl--ser--man i Is--ra--
--el. / Av en jung--fru som sagt ha---de Ga---bri---el. Sjungen av Elias
Schönberg f.1861

Ps. 130 $\text{♩} = \text{M.M. } 92$ Skiv-nr. 20 **7** $\text{♩} = 96$

v.1: In dul-ci ju---bi--lo / sjung-er på jor--den bo / all vår hjär(e)tans gläd-je / Ligger in
praese-pi-o / Och skin som solen vi-da / Matris in gra-mi-o. / Al-pha es et O / Alpha es et O.
(prä-sipi--o) Sjungen av fru Valborg Dreier

Ps. 134. $\text{♩} = \text{M.M. } 72$ Skiv-nr. 13 b **8**

v.4: Si-me-on tog bar-net / Och la-det på sin arm / Med stor lust och gläd-je: Han be--
gärte ej lång-re le--vä : Han sa--de: Kriste, o Her-re! / Nu är all min be--gä--ran / Full--
kom-nad dig ske ä---ra / i det---ta ny--a år.
Sjungen av Elias Schönberg

Ps. 141 $\text{♩} = \text{M.M. } 88$ Skiv-nr. 4 a **9**

v.5: Hjärtans Je--su gläd-jekäl--la/ Du är ge--nom tro--na min / Och i din blod är jag din /
Ing-en må mig från dig stäl-la/ Varken tvång el-ler världens flärd/ Jesu du mitt go-da är.
Sjungen av Katarina Svan f.1891

Ps. 148 $\text{♩} = \text{M.M. } 92$ Skiv-nr. 21 b **10**

v.11: Lu--kas han mån-de (be-)skriva/ Om Kri-sti Him-mels-färd/ Dock vill han när oss bli--va/
eg. $\text{♩} 108$ $\text{♩} 112$ $\text{♩} 116$
All-tid som han haver lärt/ Och sagt u--ti sitt hel(i)ga ord/ Det ing-en kan möt--stri--da/
Ej gans--ka hel-ve--tes port.
Sjungen av fru Valborg Dreijer

Ps. 213 $\text{♩} = \text{M.M. } 92$ Skiv-nr. 7 b **11**

v. 1: Va--ker upp i Krist-ne al--le/ vaker upp med gans-ka flit/ I des-sa (här) jäm-mer-li-ga
da--gar/ vaker upp, det är nu tid/ Ty Herren vill snar-li-ga kom--ma/ Och göra dessa dagar
svävande
så / Alla syn-da-re vill han för--dö-ma/ Vem kan e-mot hö--nom stå?
(få)
Sjungen av fru Maria Jäger f. 1886

Ps. 260 $\text{♩} = \text{M.M. } 80$ Skiv-nr. 8 b **12**

v.10: Känn ej för vän så lät-te-lig/ Den som(för) ö-go-nen tjä-nar dig / Ty mång-en
i tal är söt och rund / I hjär--tat me-nar han an--nor--lund.
Sjungen av Henrik Berensson

Ps. 272 $\text{♩} = \text{M.M. } 84$ Skiv-nr. 18 b **13**

v.1: Ack vad är dock Li--vet här? / Jämmer, plå--ga, stort(e) be--svär/ När som det bäst
va-rit har / Är dess mö--da up--pen--bar.
Sjungen av fru Maria Melin

Ps. 327 $\text{♩} = \text{M.M. } 80$ Skiv-nr. 5 b **14**

v.5: Gud fogade dem uti äkta stånd/ Och gav dem i våld både vatten och land/ Välsignade dem med
ett önskligt hopp: Tillväxer och fyller all jordene opp. $\text{♩} 108$ $\text{♩} 112$ $\text{♩} 116$ $\text{♩} 120$ $\text{♩} 124$ $\text{♩} 128$ $\text{♩} 132$ $\text{♩} 136$ $\text{♩} 140$ $\text{♩} 144$ $\text{♩} 148$ $\text{♩} 152$ $\text{♩} 156$ $\text{♩} 160$ $\text{♩} 164$ $\text{♩} 168$ $\text{♩} 172$ $\text{♩} 176$ $\text{♩} 180$ $\text{♩} 184$ $\text{♩} 188$ $\text{♩} 192$ $\text{♩} 196$ $\text{♩} 200$ $\text{♩} 204$ $\text{♩} 208$ $\text{♩} 212$ $\text{♩} 216$ $\text{♩} 220$ $\text{♩} 224$ $\text{♩} 228$ $\text{♩} 232$ $\text{♩} 236$ $\text{♩} 240$ $\text{♩} 244$ $\text{♩} 248$ $\text{♩} 252$ $\text{♩} 256$ $\text{♩} 260$ $\text{♩} 264$ $\text{♩} 268$ $\text{♩} 272$ $\text{♩} 276$ $\text{♩} 280$ $\text{♩} 284$ $\text{♩} 288$ $\text{♩} 292$ $\text{♩} 296$ $\text{♩} 300$ $\text{♩} 304$ $\text{♩} 308$ $\text{♩} 312$ $\text{♩} 316$ $\text{♩} 320$ $\text{♩} 324$ $\text{♩} 328$ $\text{♩} 332$ $\text{♩} 336$ $\text{♩} 340$ $\text{♩} 344$ $\text{♩} 348$ $\text{♩} 352$ $\text{♩} 356$ $\text{♩} 360$ $\text{♩} 364$ $\text{♩} 368$ $\text{♩} 372$ $\text{♩} 376$ $\text{♩} 380$ $\text{♩} 384$ $\text{♩} 388$ $\text{♩} 392$ $\text{♩} 396$ $\text{♩} 400$ $\text{♩} 404$ $\text{♩} 408$ $\text{♩} 412$ $\text{♩} 416$ $\text{♩} 420$ $\text{♩} 424$ $\text{♩} 428$ $\text{♩} 432$ $\text{♩} 436$ $\text{♩} 440$ $\text{♩} 444$ $\text{♩} 448$ $\text{♩} 452$ $\text{♩} 456$ $\text{♩} 460$ $\text{♩} 464$ $\text{♩} 468$ $\text{♩} 472$ $\text{♩} 476$ $\text{♩} 480$ $\text{♩} 484$ $\text{♩} 488$ $\text{♩} 492$ $\text{♩} 496$ $\text{♩} 500$ $\text{♩} 504$ $\text{♩} 508$ $\text{♩} 512$ $\text{♩} 516$ $\text{♩} 520$ $\text{♩} 524$ $\text{♩} 528$ $\text{♩} 532$ $\text{♩} 536$ $\text{♩} 540$ $\text{♩} 544$ $\text{♩} 548$ $\text{♩} 552$ $\text{♩} 556$ $\text{♩} 560$ $\text{♩} 564$ $\text{♩} 568$ $\text{♩} 572$ $\text{♩} 576$ $\text{♩} 580$ $\text{♩} 584$ $\text{♩} 588$ $\text{♩} 592$ $\text{♩} 596$ $\text{♩} 600$ $\text{♩} 604$ $\text{♩} 608$ $\text{♩} 612$ $\text{♩} 616$ $\text{♩} 620$ $\text{♩} 624$ $\text{♩} 628$ $\text{♩} 632$ $\text{♩} 636$ $\text{♩} 640$ $\text{♩} 644$ $\text{♩} 648$ $\text{♩} 652$ $\text{♩} 656$ $\text{♩} 660$ $\text{♩} 664$ $\text{♩} 668$ $\text{♩} 672$ $\text{♩} 676$ $\text{♩} 680$ $\text{♩} 684$ $\text{♩} 688$ $\text{♩} 692$ $\text{♩} 696$ $\text{♩} 700$ $\text{♩} 704$ $\text{♩} 708$ $\text{♩} 712$ $\text{♩} 716$ $\text{♩} 720$ $\text{♩} 724$ $\text{♩} 728$ $\text{♩} 732$ $\text{♩} 736$ $\text{♩} 740$ $\text{♩} 744$ $\text{♩} 748$ $\text{♩} 752$ $\text{♩} 756$ $\text{♩} 760$ $\text{♩} 764$ $\text{♩} 768$ $\text{♩} 772$ $\text{♩} 776$ $\text{♩} 780$ $\text{♩} 784$ $\text{♩} 788$ $\text{♩} 792$ $\text{♩} 796$ $\text{♩} 800$ $\text{♩} 804$ $\text{♩} 808$ $\text{♩} 812$ $\text{♩} 816$ $\text{♩} 820$ $\text{♩} 824$ $\text{♩} 828$ $\text{♩} 832$ $\text{♩} 836$ $\text{♩} 840$ $\text{♩} 844$ $\text{♩} 848$ $\text{♩} 852$ $\text{♩} 856$ $\text{♩} 860$ $\text{♩} 864$ $\text{♩} 868$ $\text{♩} 872$ $\text{♩} 876$ $\text{♩} 880$ $\text{♩} 884$ $\text{♩} 888$ $\text{♩} 892$ $\text{♩} 896$ $\text{♩} 900$ $\text{♩} 904$ $\text{♩} 908$ $\text{♩} 912$ $\text{♩} 916$ $\text{♩} 920$ $\text{♩} 924$ $\text{♩} 928$ $\text{♩} 932$ $\text{♩} 936$ $\text{♩} 940$ $\text{♩} 944$ $\text{♩} 948$ $\text{♩} 952$ $\text{♩} 956$ $\text{♩} 960$ $\text{♩} 964$ $\text{♩} 968$ $\text{♩} 972$ $\text{♩} 976$ $\text{♩} 980$ $\text{♩} 984$ $\text{♩} 988$ $\text{♩} 992$ $\text{♩} 996$ $\text{♩} 1000$
Sjungen av Arvid Björk f. 1879

Ps. 328 $\text{♩} = \text{M.M. } 88$ Skiv-nr. 14 a **15**

v.1: Vi önske nu vår brudgum och brud/ Guds Faders e-viga nå-de/ Han giv dem lycko u--ti sin
skrud/ Och vände från dem all vä--de/ Tobi-e Ängel som bortdrev Den äktenskaps Djävul on-de /
Han bir--de honom också för Er/ Att han ej slippa kun-de / Ej hel--ler någor stun--nagorstunde.
eg.: El-ler skada eder någorstunde
Sjungen av Elias Schöenberg

Ps. 331 $\text{♩} = \text{M.M. } 84$ Skiv-nr. 3 a **16**

v.7: Jag lyrr till dig, min Fa-der kär/ O Gud som en-dast hjäl--per/ Och till ditt Ord som
trösten bär/ Att nöden mig ej stjälper: O Fa-der på mitt rop giv akt/ Du mig din nåd be--ten.
vi--sa. Låt nu mig det-ta va-ra sagt: Jag vill som Fa-der ri-sa/ Att du min nåd skall pris-a
Sjungen av fru Hedvig Vikstrand

Ps. 337 $\text{♩} = \text{M.M. } 84$ (något varierande) Skiv-nr. 10 b **17**

v.3: För skeppare och båtsmän är bästa råd/ För-tro sig u--ti Guds he-li-ga nåd/ Den vi ä--
kal-le i samma stund/ E-när vårt ankar det vindas av grund/ Och segel upphissas i Jesu--
samma
namm/ Så segle vi/vår kosa fram / Och tage så hamm i Jesu hamm.
Sjungen av Henrik Berensson

Ps. 340 $\text{♩} = \text{M.M. } 69$ Skiv-nr. 8 a **18**

v. 1: Herre Krist vi dig nu pri--se/ Din fattiga barn och får/ Du mände oss väl be-spi-sa/ Din
rundhet till oss går/ med kläder och livsens föda/ Att vi ej svälta till dö-da / Din rund--
het till oss står / Din(e) rund--het till oss står.
Sjungen av Jakob Malm f. 1892

Ps. 340 $\text{♩} = \text{M.M. } 88$ Skiv-nr. 24 **19** $\text{♩} 96$ $\text{♩} 104$
 v.3: Allt gott vi av dig ha-ve/ o milde Je--su Krist! mar(e) faldelig äro dina gå--vor/ Du
 unnar oss liv--sens tröst/ Med sundhet, näring och lycko/ Allt efter ditt go-da tyc-ko/ Ty
 tac-ke vi dig för--visst. Ty tacke vi dig förvisst. Sjung
 av fru Valborg Dreijer

Ps. 341 $\text{♩} = \text{M.M. } 80$ Skiv-nr. 18 o **20** $\text{♩} 72$
 v. 1: Tac-ker Her-ra-nom som är gan(e) ska bli-der/ för sin barm(ø)hertig-het i al-la ti-der.
 Sjung av fru Maria Melin

Ps. 354 $\text{♩} = \text{M.M. } 76$ Skiv-nr. 13 a **21** ten.
 v. 6: En li-ten (mu) fågel han flyger så högt/ Och vädret det lyfter hans ving--ar/ Han lovar(e)
 sin(e) Gud/ är lustig och nöjd/ När han över ber-gen sig svingar/ Så gö-ra ock (de) strömmar/
 som rinna sin(e) väg/ Långt under de däl-der (ooh) lun---der.
 Sjung av Elias Schönberg

Ps. 365 $\text{♩} = \text{M.M. } 84$ Skiv-nr. 11 b **22**
 v.1: Da-gen ifrån oss skrider / In-går den mörka natt/ Gu-di ske pris och he-der/ Som
 oss har be-va-rat Av si-na mil-da nå--de/ Både till liv och själ/ Han vil-le av all vå-
 de Oss än be-va-ra väl.
 Sjung av Katarina Svan, f.1891

Ps. 367 fritt oratoriskt föredrag Skiv-nr. 5 a **23**
 v.6: Vi befalle oss i Je--su våld/ När vi vår(a) ö-gon till-lycka / Gud va-re vår värm vår
 skyl-klippa och sköld/ Mot allt ont som oss kan hindra Å Glädje oss Gud i Himmel--ri---ke.
 eg. trycka Sjung av Elias Schönberg

Ps. 380 $\text{♩} = \text{M.M. } 80$ Skiv-nr. 21 a **24** $\text{♩} 88$
 v.1: Medan man lever i värld-den säll/ Skall man be-sinna och äkta fullväl/ Att döden vill oss
 fres-ta/ Hans tillkommel-se är oss viss/ Men ti-den och stunden är oss o--viss/ Han viss oss
 visserliga gäs-ta/ O Je--su, o, Je--su, Hjälp oss att tänka vårt bäs--ta.
 Sjung av fru Valborg Dreijer

Ps. 380 $\text{♩} = \text{M.M. } 80$ Skiv-nr. 19 **25** ten.
 v.2: När(e) som vi tänka där minst uppå/ Då kommer en gäst som(e) klappar och slår/ Den vi pläga
 döden kalla/ O människa du skall nu följ--ja mig/ Jag vill ej läng-re för-drö-ja med dig/ Jag
 fångar så människor al--la/ o Je--su (o) Je-su/ Vi troliga på dig kal--la.
 Sjung av fru Maria Melin

Ps. 381 $\text{♩} = \text{M.M. } 76$ Skiv-nr. **26**
 v.1: Hem-lig stod jag en morgon uppå en lön-lig stad/ med myo-ken gråt och sor-ger/ Hörde jag
 hu--ru bad / Dö-den en ung-er man/ Den ho-nom hade gri-pit / Och bun-dit med stark band.
 v.12: Så lä-rer männi-skor al-le / Att göra bättring i tid/ Att när Gud eder kallar/ Han må
 Sjung av Kristian Öman, f. 1897 etc.

Ps. 381 $\text{♩} = \text{M.M.}$ Skiv-nr. 2 a **27** ten.
 v.8: Dyr tid, krig och så ör--lig/ Nu hö--res i all land/ Här handlas o--till-bör-lig/ Med
 mord, rov, eld och brand/ Bå-de till vä-- och land! För synden Gud detsänder/ Genom sin starka hand.
 Sjung av Matts Blomkvist

Ps. 384 $\text{♩} = \text{M.M. } 80$ Skiv-nr. 2 b **28**
 v.1: Gudi min sak hem-stäl-ler jag/ Han gö--re efter sitt behag / Om jag här läng-re leva får/
 jag ej mot--står / Men gär-na hans vil-ja un-der-går.
 Sjung av Matts Blomkvist

Ps. 390 $\text{♩} = \text{M.M. } 88$ Skiv-nr. 14 b **29**

v.9: E---lias på Tabora(e) berg var/ Där Kristus blev för(e)kla-rad/ Än--dök han(n) fast
 för mång--a år/ Mänd(e) hädan till Pa-radis(et) fa--ra/ Ty lever E--li-as sun--då vis /
 med rov och glädje i Pa--radis / Där vi vo-re alle ut(e)--drev(e)-ne.
 Sjungna av Elias Schönberg

Ps. 399 $\text{♩} = \text{M.M. } 76$ Skiv-nr. 6 **30**

v.3: Vä-re vänner falla i-frå / Oss en spegel var--da. Sam-ma väg vi mäs-te gå / Smaka
 döden här--da/ Ho är fat-tig, ho är rik/ Vi ä--re fast var an-nan lik/ Låt oss där-om
 värda. Kyrie E--lei-son/ Christe Elei-son/ Vi tänker man ej där uppå/ Mitt i dö--den vi
 här stå? Ky-rje E--lei---son.
 Sjungna av
 Arvid Björk.

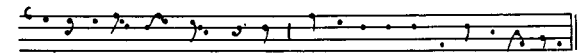
Ps. 399 $\text{♩} = \text{M.M. } 92$ Skiv-nr. 23 a **31**

v.3: Våra vän-ner falla i-frå / Oss en spegel var-da/ Samma väg vi mäs---te gå/ Smaka döden
 här-da / Ho är fattig, ho är rik? Vi ä--re fast var an-nan lik/ Låt oss där-om vår-da/ Kyrie
 E-lei-son/ Christe E--leison / Vi tän-ker man ej där uppå? Mitt i dö--den vi här stå? Ky-
 -ri-e E--lei---son.

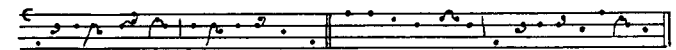
Ps. 403 $\text{♩} = \text{M.M. } 88$ Skiv-nr. 22 a **32**

v.4: I gången nu in / I al-le Guds barn / Him-mel-riket skolen I ärg-va / Det jag till
 e--der nytta och gagn / Dyrt, sä--ger han, mån-de för--värva / Och sjunger så he-ligt till
 e--vig tid/ Edra tårar vill jag av-vända / Till lust och glädje e-vinner-lig / Ja, fröjd
 för--u-tan all än--da.
 Sjungna av fru Valborg Dreijer

Nu några ord om detta musikaliska material. En av varianterna vilja vi genast mera detaljerat skärskåda, därför att den utgör den allra älderdomligaste och i många hänseenden mest intressanta typen av koralparafrasering inom Runögruppen. Det är nr 4 i vår samling (ps. 118), uppbyggd efter ett tydligt psalmodischema, omfattande två korresponderande led. Textens 16 versrader (per strof) utföras sålunda på en 8 gånger upprepade melodiformel, vars första led kaden-serar på *d* och andra på *a* med frygiskt fallande ledton. Hela denna uppställning har intet som helst att skaffa med det genomkomponerade lydiska melodioriginalen i Kpsb. 1697, vilket i sin tur är Martin Luthers omarbetning av mässordinariets Sanctus, Das deutsche Sanctus, Jesaja dem Propheten das geschah.¹ Bragt till en enhetlig melodisk formel och transponerad till sedvanlig frygisk tonhöjd skulle man kunna uppteckna koralvarianten till ps. 118 sålunda:

Även med reservation för det första ledets betoning av en (ytterst arkaisk) tenor h föreligger likväl en anmärkningsvärd släktskap med Te Deum-formlerna och sambandet är så mycket mindre egendomligt, som det centrala textpartiet i Luthers Sanctus ingår i Te Deum: sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt caeli et terra maiestatis gloriae tuae (hos Luther: Heilig ist Gott der Herre Zebaoth (rep. 3 ggr), Sein Ehr die gantze Welt erfüllet hat). Här ett par jämförande melodicitat ur Te Deum:

Runö är emellertid ej ensam i det hittills kända samnordiska materialet om en dylik behandling av ps. 118.² Den av Lena Reeder på Stora Rågön sjungna versionen, som Olof Andersson upptecknat som nr 74 i Psalmmelodier från Estland, är uppbyggd på liknande sätt, som nedanstående schema utvisar:

¹ Publicerad f. f. g. i Luthers Deutsche Mess und Ordnung Gottesdienstes, 1526.

² Kyrkoherde Gordon, som tjänstgjort på Runö, skriver i ett brev till Olof Andersson från Ljusterö (d. 9/10 1930) följande: »De gamla gubbarna kunde emellertid ännu en och annan av de ursprungliga psalmmelodierna. Jag minns hur en av dem under en segling sjöng 'Esaias såg den allra heligste i helgedomen' på en melodi så krånglig och belastad med krumelurer, att det föreföll nästan otroligt att han skulle kunna komma ihåg att sjunga den två gånger på precis samma sätt. Jag undrar om det ens skulle varit möjligt uppteckna den, bl. a. för röstens darrighets skull.»

Den psalmodiska formeln består — som vi se — av 3 olika melodi-perioder, en repeteras och de två första perioderna ha frygisk kadens, den sista däremot durslut. Även om anknytning till gregoriansk melodik inom närbesläktade områden ej alldeles saknas (jfr 1:a ledet med t. ex. *pleni sunt caeli etc.* i Sanctus [in festis BMV IX]), så är den splittrade modala karaktären tydligtvis beroende på folklig söndersjungning. Durslutet beror sannolikt på moderna påverkningar och har ytterligare skärpts genom repetition av slutorden »rök och damb» i F-dur, antagligen för att få melodins avslutning att passa tillsammans med dess första period, vilken — så vitt jag förstår med orätt — tolkats som F-dur. Det melodiska sambandet mellan andra perioden i Rågövarianten och andra halvan av Runöformeln bör ej lämnas obeaktad och tyder på att — diverse olikheter till trots — utgångsläget varit gemensamt och *icke* bestått i Luthers koralmelodi i Kpsb. 1697 utan i något psalmodischema.¹

Den ovedersägligt gregorianska formen på nr 4 i vår samling kunde onekligen ge oss anledning att stanna inför frågan, om de folkliga koralvarianterna verkligen bevara mer eller mindre starka spår från den katolska musikepoken.² Eller rör det sig i stället ytterst om sådana allmänna primitiv-musikaliska företeelser, som till en viss grad gälla såväl gregoriansk sång som all annan principiellt enstämmig musik från äldre tid och kunna inordnas i det slags fylo- och ontogenetiskt schema, varom Lachmann talar?³ På den saken skola vi här ej gå in utan nöja oss tills vidare att inregistrera en hel del andra företeelser

¹ Några uppgifter om den svenska menighetens förmåga att behärska den psalmodiska tekniken har jag sammanställt i Kyrkomusikens historia, s. 409, 424. Vi böra observera, att den skildring av Bureus (från juldagen 1600 i Luleå kyrka), som där åsyftas, meddelar, att menigheten i kyrkan bl. a. i växling med »versicularerna» (skolynglingarna som sjöngo versiklarna) utförde Te Deum.

² I mitt föredrag på musik kongressen i Liège 1930 avböjde jag tanken på, att varianternas melismatiska karaktär skulle bero på traditioner från gregoriansk koral; därvidlag hänvisade jag till deras utpräglat rytmiska utseende, som jag dock f. n. ej kan tillmäta större vikt. Principiellt avvisande mot den »gregorianska hypotesen» vågar jag nu ej ställa mig och förbehåller mig rätt till förnyad, ingående prövning av densamma sedermera.

³ Jfr denna tidskrift, XVII, s. 143 f.

i vårt musikmaterial som kunde förstärka det supponerade sambandet med gregoriansk sång.

Om också nr 4 är det enda renodlade provet på en slags psalmodi-praxis i våra Runösånger, så saknas ej flera exempel på förkärleken för melodiska standardtyper i varierad gestalt. En sådan är t. ex. den formel som ligger till grund för melodiken i nr 7, perioderna¹ 3, 5 och 7, nr 8, per. 2, 3, 6 och 7, nr 9, per. 2 och 5, nr 29, per. 3, 5 och 6. Jag medräknar härvidlag givetvis icke den repetition av original-melodiernas stollen-del, som oftast framträder fullt tydlig i varianterna och därigenom bevisar deras samband med koralvisans barform, något som vi ovan redan berört.

Andra drag som skulle kunna tolkas som »gregorianska» är det »gruppmelodiska» utseendet hos melodilinjén. Därpå lämna de flesta av våra varianter prov. I likhet med vad som är fallet inom gregoriansk sång från det »klassiska» skedet äro notgruppernas anknytning till texten synbarligen oberoende av starkbetonade stavelser eller viktiga ord, ha alltså ej — som våra prydnadsfigurer vanligen bruka ha — interpreterande betydelse. Deras tillvaro beror på natur-sångarens behov av stödje- och förmedlande toner, däremot i mindre grad på önskan att göra utsmyckningar. Påfallande är därvidlag den märkliga överensstämmelsen mellan de gregorianska likveskenserna och varianternas talrika portamentoartade släptoner, vilka förvisso tillhöra natursångarens rekvisita. Alldeles som ifråga om likveskenserna inträda dylika förmedlande glidtoner vid konsonantanhopning och vokalmöte. Framför allt är det i Runökoralerna fråga om underlättad vid intonationen i konsonantmöten med *r*, *n* och *v*, mera sällan andra konsonantförbindelser, *l—g*, *t—d*, *m—k*, etc. Anmärkningsvärt nog undvikes i nr 6 *m—n*-sammanställningen i »fullkomne» (»fullkome»). Genomgående vokaliseras åtminstone den ena av dylika, sålunda sammanstötande, konsonanter. Sällsyntare är hiatus, som i gregoriansk sång ofta föranleder likveskens. Kanske är detta anledningen till, att i t. ex. nr 30 »Kyrie Eleison» fått släpton bägge gånger men däremot ej »Christe Eleison», ehuru det melodiska motivet är exakt detsamma alla tre gångerna. Jämför därmed också motsvarande ställen i nr 31! Liksom inom gregoriansk sång ha dylika, av intonationssvårigheter beroende, toner ofta blivit ordinarie beståndsdelar i melodin, alltså lämnat det mera obestämda glidtonstadiet och fixerats såsom regelrätta melodielement.² Gränsen dem emellan är

¹ Med period avses här den melodiska frasen till en vers(rad) i psalmtexten.

² Man iakttagte t. ex. i nr 8, slutperioden: »I detta *nya* år» med dess återgångs-toner. Ha dessa inskjutits av intonationssvårigheter, alltså huvudtonerna likveskenterats och likveskenserna senare övergått till ordinarie melodibeståndsdelar?

överbud mycket flytande och en avläsare av fonogrammet måste ofta tveka mellan olika beteckningssätt och erinrar sig ständigt motsvarande företeelser vid en jämförelse mellan olika läsararter inom gregorianskt källskriftområde.

Om vi medge, att åtskilligt av gruppmelodiken beror på naturalistiska sångmanér,¹ portamenton, likveskenser, stöd- och genomgångstoner, eller huru vi nu vilja rubricera dem, så är det emellertid obestriddt, att talrika figurer äro prydnadsfigurer av ungefär liknande art som dem allmogen av ålder anbragt i sina instrumentala låtar. De äro vanligen 3- och 4-toniga; i Runömelodierna förekomma inga större än så, men åtskilliga varianter från de andra svensköarna uppvisa rent av äkta melismer på ända till 7 toner. Det subjektiva och individuella draget i dylika prydnadsvokaliser framgår därav, att de i regel framträda vida starkare och konsekventare i de varianter som sjungits av mera betydande representanter för denna folkliga musikart, vad Runövisorna angår hos Schönberg, än hos vanliga sångare. Också synes det vara företrädesvis de äldre församlingsmedlemmarna som gärna »krusa ut» sina koralmelodier. De tre-toniga grupperna äro talrikast vid utsmyckningen och — vad Runömusiken beträffar — påfallande ofta lagrade kring tonikan, gärna med en frygiskt fallande ledton, liksom de fyr-toniga. Någon tendens att särskilt utmärka bestämda ord eller stavelser kan — som sagt — ej påvisas: varianterna förefalla att föra ett egenliv *vid sidan* av sina texter, som mera äro att betrakta som ett slags objektiva bärare av tonformlerna än som deras inspirationskälla, sålunda också detta ett i viss mån gregorianskt drag.

Även den *modala* karaktären hos det folkliga variantmaterialet skulle kunna tyda på samhörighet med gregoriansk sång. Detta gäller naturligtvis ej speciellt om Runökorallerna utan också om de flesta andra nordiska variantsamlingar. Det har ju nu också blivit så gott som axiomatiskt, att folkmusikens tonalitet visar starka beröringspunkter med de s. k. kyrkotonerna: den doriska sexten, den subtonala kadensens stora ledton, den lydiska kvarten, som a priori ger melodiken ett dominantiskt drag, och den frygiskt fallande ledtonen. Vad nu angår Runömelodierna så är det kyrkotonala draget framträdande i följande koraller (förutom den redan behandlade nr 4): nr 9 (*dorisk* på d), nr 21 (dito, fryg.slut), nr 22 (*hypodorisk* på d), nr 23 (dito, dock

¹ Ekman, a. a., s. 175, skriver om utformningen av koralmelodierna: »Nästan på hvarje stafvelse sammanföser man tvänne toner och återkommer alltmant till hufvudtonen, men stundom åter uthållas flere på hvarandra följande stavelser fullkomligen monotont . . .»

utan den kritiska sexten), nr 24 (*hypofrygisk* på e, nr 25 sålunda hypofrygisk på a), nr 27 (*eolisk* på a, nr 26 med ett av sångaren missuppfattat slut, vilket, såsom nr 27 visar, skall vara eoliskt på ess), nr 28 (*hypoeolisk* på d), nr 30 (*frygisk* på d, nr 31 alltså frygisk på g). Dessutom iakttaga vi talrika fall, då enstaka perioder i korallen visa kyrkotonala inslag. Lydiska drag utvisa nr 3 i C-dur (innerkadenser med fiss) och nr 6 i A-dur (innerkadenser med diss), nr 15 i F-dur (innerkadenser med h) o. s. v. Särskilt framträdande är likväl det frygiska inslaget, som genomgår nästan hela materialet.¹ Motsvarande företeelser möter man överbud inom nordisk folkmusik och sammanhänger med en tonalitetsklyvning, vars problem vi ej här kunna gå in på, enär de skulle föra alltför långt och fordra en exemplifikation, vida utom ramen för en tidskriftsuppsats.

Egendomligheterna i de folkliga varianternas modala karaktär skärpes ytterligare genom förekomsten av de s. k. svävande intervallerna.² Även Runökorallerna bidraga med åtskilliga fall, ehuru de kvantitativt ingalunda äro så framträdande som t. ex. inom Svenskbymaterialet. Bland de svävande intervallerna i en uppåtgående mollskala, kvarten, sexten och septiman, är det här fråga om främst *septiman*, som förekommer i nr 1 (1 gång), nr 4 (1), nr 12 (1), nr 13 (2), nr 16 (1) och den ej medtagna v. 4. av samma psalm (2 eller möjligen 3) samt i nr 30 (4 eller möjligen 5 gånger, varvid frygisk på d i detta fall räknas som vanlig g-moll). Därefter komma några fall av svävande *sext*, nr 20 (1 gång), i den här ej återgivna varianten till ps. 354, v. 6 (1, varvid frygisk på a i detta fall räknas som d-moll) och i nr 25 (dito dito). Slutligen förekommer en svävande *kvart* i nr 6. Vad däremot angår de *svävande tersintervallerna* i nr 9, så äro de tyd-

¹ Nr 1 (ass—g), nr 2 (e—diss; durslutet på h är tydligen en modern kliché, så mycket sannolikare som originalmelodin, ps. 312, har mollslut), nr 4 (b—a), nr 9 (frygiska innerkadenser, f—e), nr 10 (frygiska innerkadenser, ass—g, i nr 11 motsvarande g—fiss), nr 12 (en genom sångarens fraserings anordnad frygisk kadens i sista perioden, b—a), nr 20 (innerkadensen frygisk, ess—d), nr 21, nr 22 (frygiska innerkadenser, f—e), nr 23 (detsamma), nr 24 (= nr 25), nr 26 (= nr 27, frygiska innerkadenser, gess—f resp. f—e), nr 30 (= nr 31), nr 32 (frygiska innerkadenser, ess—d).

² Jfr Nils Andersson i Svenska Låtar, Dalarna I, s. 8 (Sthlm 1922), Otto Andersson i Brage, årsskrift 1924/25, ss. 50 ff. — E. Westberg i Ur nutidens musikliv V (1924), s. 86 (med anledning av art. i D. N. d. 20/4 1924 av W. Peterson-Berger), Gösta Ullberg, Köuklåtar från Klöfsjö, Jämten 1925, s. 35 ff.; den missledande termen »kvartstoner», som begagnats i dessa arbeten har jag ersatt med uttrycket »svävande intervall», jfr mitt ovan cit. föredrag på Liègekongressen 1930, avtryckt i Compte rendu (The Plainsong & Mediaeval Music Society, Guildford 1931, s. 184 ff.), liksom cit. bidrag till Sahlgren-Ahnlunds Vår hembygd.

ligen — som analoga fall i annan folkmusik, speciellt den instrumentala, — att hänföra till den moderna durtonartens inflytande med tydföljande osäkerhet i intonationen av tersen.¹

Även de svävande intervallernas problem är alltför invecklat och omfattande för att falla inom ramen för denna uppsats. Det må vara nog med att hänvisa till, att vi i fråga om Runökorallerna ej äro hänvisade till endast gehörsuppteckningar utan till gramfonuppteckningar. Jag har också låtit mig angeläget vara att söka (i de fall det låter sig göras) isolera och med varandra jämföra de kritiska tonstegen utan att likväl ännu så länge ha möjlighet till någon tonometrisk undersökning. Även i detta begränsade material visar det sig emellertid, att samma osäkerhet på bestämda ställen i de tonala sammanhangen gör sig gällande som vi tidigare konstaterat i nordisk folkmusik, såväl den vokala som den instrumentala. Vad som här bör framhållas är, att den utomordentligt sanvetsgranne och kritiske pastor Ekman i sin Runöskildring, 1847, ger belägg för tillvaron av dylika svävande intervaller i församlingssången. Han skriver: »... utom det att alla toner äro mycket falska, inträffar vanligen alltid vid moll det egna förhållandet, att man uti nedgående tager *tertia major*: t. ex. i stället för *e*, *ciss*, *d* (i d-moll) skrikes *e*, *c*, *d*, likväl icke heller något rent *c*, utan en högst disharmonisk, skärande ton emellan *c* och *ciss*...»² Huru amatörmässigt felaktigt nu Ekmans uttryckssätt än må vara, så framgår av hans (lyckligtvis anförda) exempel, att han avser den svävande septiman.

Teorier som vilja taga speltekniska svårigheter eller övertonsseriens akustiskt givna, från den diatoniska skalan avvikande, intervaller till hjälp såsom förklaringar av de svävande tonstegen äro dömda att misslyckas, redan därför att de utgå från enbart instrumentala förutsättningar. Fastmera rör det sig beträffande dessa svävande tonsteg inom folkmusiken sannolikt om spåren av en äldre tonalitetsuppfatt-

¹ Jfr härom Nils Andersson i Svenska Låtar, Dalarna I, s. 55 f. — Här kunde kanske gissas på en slags reaktion hos folkmusikens företrädare mot den tidstypiska »mollifiering», som behärskade vissa delar av konstmusiken i slutet på 1700-t. och förmodligen av romantikens folkminnessamlare utsträcktes att gälla även folkmusik. »Woher kommt wohl die so allgemeine Tendenz nach den Molltönen, die man sogar bis in die Polonaise spürt?» frågar Goethe sin vän Zelter 1808 (Liliencron-festskriften, Lpz 1910). Jfr även T. Norlind, Svensk folkmusik och folkdans, Sthlm 1930, s. 136 f.

² Otto Andersson framdrar citatet i sin framställning av »Folkmusiken i Svensk-estland» (Nordisk Kultur XXV, s. 167, Sthlm 1934).

ning, som bryter sig mot modernare riktningar,¹ och det ligger onekligen nära till hands att sammanställa de kritiska intervallerna med de tonsteg som äro karakteristiska för de gregorianska modi, den överstigande (lydiska) kvarten, den stora (doriska) sexten och den lilla (doriska, mixolydiska och eoliska) septiman. Men därmed är frågan om deras verkliga natur visserligen icke avgjord. Fastmera är det kanske just här som problemets kärna börjar skymta på allvar: kyrkotonernas eget ursprung.

För att ge läsaren en föreställning om förhållandet mellan original och varianter inbördes meddelas här slutligen ps. 127 med varianter från olika källor, ställda partiturmässigt under Kpsb. 1697:s och Haeffners mönsteravfattningar, ss. 44—47².

Källor: A: Kpsb. 1697: 127. — B: Haeffner 1820: 60. — C 1: Suomen kansan sävelmiä I, 110 a (Krohn). — C 2: Suomen kansan sävelmiä I, 110 b (S. Hellman). — C 3: Suomen kansan sävelmiä I, 110 c (J. Lagus). — D: Samling Kreek (fon. 181 a, ERA III 4, 265 /23/), nr 13. — E 1: Samling Olof Andersson, Estländska psalmmelodier 1931, nr 7. — E 2: samma samling, nr 11. — E 3: samma samling, nr 47. — F: Runökorallerna, fon. 12. — G: Svenskby-samlingen, nr 2. — H: Svenska Låtar, Skåne II, nr 652. — J 1: Tang Kristensen, nr 12 (J 2: Tang Kristensen, nr 17, utelämnas). — K: Religiöse Folketone, h. 2 (1918), s. 6—7, till texten I denne söde Juletid, upptecknad i Sæterdalen.

Till sist ber jag att få frambära min tacksamhet till Folkmusikkommissionen för dess beredvillighet att ställa sina koralssamlingar till mitt förfogande, till vännen Olof Andersson för hans ständiga hjälpsamhet och nitiska intresse samt, först och sist i detta fall, till AB. Radiotjänst, som möjliggjorde expeditionen till Runö. I denna stund veta vi, att den företogs i allra sista minuten!

¹ I mitt cit. kongressföredrag (Compte rendu, s. 190) gissade jag i anslutning till Haeffners tolkning (Tidskriften Svea, 1:a h., Uppsala 1818, 78 ff.) av svävande intervaller i de insamlade svenska folkvisorna på motsatsförhållandet mellan allmogens diatoniska och konstmusikens tempererade skala, ett förhållande som väl också förtjänar allt beaktande men svårigen kan förklara de svävande intervallernas akustiska karaktär.

² Ett par rättelser: i texten till nr 24 i melodibilagan ovan står i slutet av andra raden »viss» i st. f. »vill». I musiken till nr 25, rad 3, andra takten, står ett $\flat$ över tonen b i st. f. $\sharp$ (= ton mellan b och h).

A:
 B:
 C1:
 C2:
 C3:
 D:
 E1:
 E2:
 E3:
 F:
 G:
 H:
 J1:
 K:

A:
 B:
 C1:
 C2:
 C3:
 D:
 E1:
 E2:
 E3:
 F:
 G:
 H:
 J1:
 K:

A:
 B:
 C1:
 C2:
 C3:
 D:
 E1:
 E2:
 E3:
 F:
 G:
 H:
 J1:
 K:

A:
 B:
 C1:
 C2:
 C3:
 D:
 E1:
 E2:
 E3:
 F:
 G:
 H:
 J1:
 K: